

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 03.06.2024
Kabul Tarihi / Date Accepted : 19.11.2024
Yayın Tarihi / Date Published : 31.12.2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Güz / Autumn

Pagan Kültürün Geleneği Fakat İslami Sembolleri de Kullanan Definecilik Hastalığı

Davut KAPLAN*

Anahtar Kelimeler:

Definecilik,
Allah'ın Ayetleri,
Mezar soyguncusu,
Putlar,
Hazine

ÖZ

Bugün Türkiye'de yaşayan ve kendisini 'müslüman' olarak tanımlayan toplumun büyük çoğunluğu, tedavisi bu şartlarda imkansız bir hastalığın pençesinde. Bu hastalık erkekleri sarmış olsa da, bu amansız hastalığın yarattığı en büyük mağdurlardan birisi ise kadınlardır. İslam öncesi toplumları cahil, pagan, putperest olarak isimlendiren Müslümanlar, sevmedikleri ve beğenmedikleri bu putperest toplumların davranışlarını benimsemekte ve kendilerine Kur'an'dan kaynak iddia etmektedirler. Oysa insanlığın kültürel mirası, Allah'ın ayetleridir. İfade edileceği üzere bir pagan-putperest geleneği olan defineciliği bir Müslüman nasıl yapabilir ve kendisini nasıl haklı görebilir? Yoksa bilmeden İslam dışında başka bir din mi edindiler? Kur'an'ı birinci derece öncelmesi ve anayasa kabul etmesi gereken Müslüman toplumun üyeleri, geçim kapısı olarak defineciliği, başkasının mezarını soymayı, tembelliğine kılıf olarak yine Kur'an'ı (sözde) destek göstererek benimsemiş ve yaşam biçimine dönüştürmüştür. Bu yazı ile İslam'a inanıyorum diyenlerin geçmişe nasıl bakması ve davranması gerektiği konusunda sadece bir noktaya (Kur'an'ın bakışına) dikkat çekilmiş ve defineciliğin Müslümanın işi olmayacağı vurgulanmıştır.

Treasure Hunting Disease, Which Is A Tradition of Pagan Culture But Also Uses Islamic Symbols

Keywords:

Treasure hunting,
Verses of Allah,
Grave robber,
Idols,
Treasure

ABSTRACT

Today, the vast majority of society living in Turkey and identifying as "Muslim" is in the grip of an incurable disease under these conditions. While this disease has affected men, one of the greatest victims of this relentless disease is women. Muslims, who label pre-Islamic societies as ignorant, pagan, and idolaters, are adopting the behaviors of these pagan societies that they dislike and disapprove of, and are claiming a Qur'anic source for them. Yet, the cultural heritage of humanity is the verses of Allah. As expressed, how can a Muslim engage in the pagan-idolatrous tradition of treasure hunting and justify it? Or have they unknowingly adopted a religion other than the Qur'an? Members of Muslim society, who are required to prioritize the Qur'an and accept it as their constitution, have adopted treasure hunting, the plundering of others' graves, as a means of livelihood, using the Qur'an (supposedly) as a pretext for their laziness and transforming it into a way of life. This article highlights just one point (the Qur'anic view) on how those who believe in Islam should look at and behave towards the past, and emphasizes that treasure hunting cannot be the business of a Muslim.

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, davutkaplan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5690-1639

1. GİRİŞ

“Yurtlarında dolaştıkları kendilerinden önceki nice nesli helak etmiş olmanız onlara (sonrakilere) yol göstermedi mi? Bunlarda elbette dersler vardır. (Gerçeği) dinlemezler mi?”
(Secde-32:26)

Sorun: Kur’an’ın yarıdan fazlası geçmişten söz etmesine ve bir çok ayetinde geçmişle ilgili araştırma yapılması geređi¹ defalarca dile getirilmesine rağmen konuya farklı açıdan bakmak ve  ze uygun fikirler üretmek, sürekli nefretin ve düşmanlıkların sıkı saflarını karşımıza çıkardı. D n olduğu gibi yine sözde inançlı kesim tarafından dinsizlikle sulanmaya, dine soğuk bakanların ise her şeyin başında din olduğunu bilmelerine rağmen ‘işe dini karıştırdın’ söylem ve nefretleri ile nitelendirecekleri bilinen ve tekrarlanan gerçektir. Her iki cepheden de hakaret geleceğinin farkında ve bilincinde olarak definecilik belasına Kur’an ve İslam dünyası açısından değinmek zorunluluğu doğmuştur. İkinci grubun düşünce ve tavrı bellidir ancak birincisine bazı konuları (Kur’an ayetleri ile) hatırlatmak gerekir. Çünkü arkeoloji bilgisi ‘birkaç çanak-çömlek parçası’ veya ‘şarap çanağı’, ‘birkaç baldırı çıplak heykel’ veya ‘kırık dökük mermer parçasından’ ibaret olan bir toplum var, topluluk var, kişi var, anlayış var. Aksi halde insan olmayı, Allah’a inanmayı, Kur’an’ı ve bilimi, doğru aklı ve akılla bulunacak geçmişi kabul etmek ve bu geçmişin bizi Allah’a yaklaştıracağını kabul etmek² yerine reddetmek, hiçe saymak, ‘define aramak’ adı altında yok etmek başka nasıl izah edilebilir? Bir başka sorunlu ve bilimin karşısındaki grup ise öneri veya eleştiri mahiyetindeki yazı ve söylenmeleri sürekli  teledi, aşağladı ve alaya aldı. Defineciliğe destek için arkeolojinin bir boş meslek olduğu ağızda gevelendi ve politik baskılarla yasa-yönetmelik değiştirildi. Geçmiş toplumlara ait heykelleri put ve günah diye patlatmak, altın-define aramak için geçmişe ait bütün anıt eserleri ve yerleşim yerlerini tahrip etmek, projeler engellendi-geciktirildi gerekçesi ile önemsizleştirerek kullandıkları “ -beş çanak çömlek”, “arkeoloji, sona ermiş, bitmiş bir tarihin korunması”, “Arkeolojik emperyalizm, bu topraklardan İslâm’ın izlerini siliyor” ve “Allianoi diye bir yer yoktur” gibi ifadeler, geçmişin üzerini sonsuza dek kapatmak, toplumu ne uygarlık ne de insanlık seviyesine çıkardı. Bazıları ise son dönemde geçmişe sahip çıkan arkeoloji bilimine savaş amaya, defineci reklamı yapmaya ve hatta definecileri cesaretlendirmeye başladı. Oysa bu sorunlu tiplerin hiç birinin derdi geçmişi veya definecilikten zarar görenleri korumak değildir. Asıl dertleri gerçeği ortaya çıkaran bilime (arkeolojiye) karşı savaşa devam etmektir.

Arkeoloji: insanlığa her açıdan bakan ve anlamaya çalışan bir yöntemler sistemidir. Geçmişi anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan sadece arkeoloji de değildir. Bütün bilimler ve yöntemleri buna dahildir. Arkeoloji bir emperyalizm değildir. Bakan, gören ve düşünenler için Kur’an’ın görsel belgesidir. Bu nedenle İslâm’ın varlığının bir başka kanıtıdır. Arkeoloji, insan ve toplumun bir canlı organizma olarak en erkenden bugüne dek yaşam serüveninin kanıtlarıdır. Allah’ın kanunlarının nasıl işlediğinin göstergeleridir. Bu nedenle bütün bilim dallarına kaynaklık eden, her meselenin damarlarına ve köklerine inen gerçek bir köken bilimdir. Müslümanlar da aklını kullanmalı ve insan

¹ Arkeoloji ve din bağlamında özellikle Müslümanlar tarafından yapılan bütün çalışmalar ya arkeolojinin tanımını ya da içeriğini yüzeysel anlamda konu almıştır. alışmalar arkeolojiye giriş derslerinden ve mümkünse Türkçe yayınlardan kopyalandığı için Kur’an ve Arkeolojik bulguları bir araya getirmek için son derece yetersizdir. Çünkü arkeoloji farklı metinlerde farklı tanımları yapılırken bir tanım da ilahiyat çevrelerinden gelmiş ve ‘hidayet mesajı verme’ ifadesi de eklenerek tanımı da değiştirilmiştir. Tanımın ardından ise yine eski ezber konu olan kıssalar olduğu gibi aktarılmıştır. Her bilimin tanımı uzmanlarınca yapıldığından başka bilim çalışanlarının tanımı ve amacını ortaya koymada ise farklılık olabilmektedir. Dolayısıyla henüz geçen bir bilim dalı olan ve araştırmaların çok daha teknik yöntemlerle yapan arkeolojideki bilinenler, insanlığın geçmişine dair çok az bilgi ortaya çıkarmasına karşın bir çoğu ise yeniden yorumlanma ve çalışma için gündeme alınmaktadır.

² Kur’an ‘mübin’dir (açıklayan-açıklayıcı ve apaçık). Allah’ın gönderdiği gerçekleri açıklayan, doğruyu-yanlışı ve inananların ihtiyaı olan her şeyi bildiren bu açık kitap konusunda yanlış ve yanılıcı fikir üretmek ve anlam çıkarmaktan korkarım. İnsan olarak da Kur’an’ın meseleleri nasıl açıkladığını merak ederim. Aksi halde üzerinde en fazla çalışma yapılan Kur’an’ı anlamak için muhatap olunduğu günden beri bu kadar alışılmazdı. Çünkü bu sıradan bir kitap değildir. Bu son kitap, öncekilerden daha çok konu içerir. Çeşitli toplumların kıssaları, Allah’ın kanunlarını, toplumları yücelten ve alçaltan sebepleri, inanmayı ve reddetmeyi, ilim ve bilgisizliği, g cl  ve zayıfı anlatır. Ancak bu anlatım hem  zl d r hem de ayrıntıya girilmeden yapılmıştır. Allah ‘yöntem ve metod’ sunarak böyle bildirdi. Biz insanlara düşen görev ise hem Allah’ı ve insana-inanana verdiği bilgileri, detaylı biçimde anlamaları için de aklını kullanmayı, düşünmeyi, inceleme ve araştırma yapmayı, gezip görmeyi ve hayata aktarmayı emir ve tavsiye etti. şayet kitabın dış görünüşü bize yetseydi, kitap değil sanat eseri olurdu. Bize düşen içerdiği bilginin yani gerçeğin peşine ilim ve akılla düşmektir.

kaybetmeden, savaşmadan, kısa yoldan gerçeği öğrenmelidir. Müslüman kendi geçmişine sahip çıkmalıdır, o geçmiş te bütün insanlık tarihidir. Arkeoloji ile kendisini geliştiren insan özgür, aynı zamanda devlet ve toplum da özgürdür. Müslüman kazmayınca ve yazmayınca Batı'nın yazdıklarını almak ve güdümünde kalmak zorundadır. Batılılar Dünya'nın merkezindeki (kendi tabirleriyle Orta Doğu) toplumların soyunu, genetik yapısını, eğilimlerini, zayıf ve güçlü yönlerini arkeoloji sayesinde ve bu toplumların içinde yaşayarak öğrendiler. Bugün bu toplumları en zayıf (bilgisiz-ilgisiz) noktası olan din ile vurmakta, ayırtırmakta ve Müslümanların bir araya gelmesi bir tarafa birbirine gittikçe düşman topluluklar haline getirmektedir. Bu başarılarını arkeoloji yapmalarına borçlular. Bu coğrafyada ise ben müslümanım diyen, bu sıfatı taşımasa da akademik camiada boy gösteren, ürkek ve menfaatçi, maddi kazanç veya makam, prestij amaçlı siyaset peşinde koşan ve yaltaklanan, toplumu yanlış yönlendiren ve maalesef aklını kullanmayan yüzlerce insan var³.

Arkeolojik buluntular sahte değil gerçektir hem de Allah'ın "bakın" dedikleri kadar gerçek. İnsanın ve toplumun tapu senedi ve insanlığın bilincidir. Bunu ortaya çıkarmayan ve bu tapuya sahiplenmeyen bilinçsizdir, akılsızdır, hedefsizdir, yolunu kaybetmek bir tarafa gidecek yolu olmayan divanedir. Bu bilinç atasının dedesinin nasıl herşeyi geride bırakarak gittiğini ve kendisi için ibret olduğunu düşünerek elde edileceği gibi daha engin düşünerek bütün insanlığın da sürekli değişim geçirdiğini ve bugünün sorunlarının çözümlerini öğrenebilir. Bilincini kaybetmiş demek, arkeoloji bilimine sırt dönmüş, aklını kullanmayan, düşünmeyen insan demektir. "Şüphesiz insan zarardadır." (Asr-103:2) ayeti arkeolojinin özetidir. Çağ açan-kapatan insanlar da geçmişi (önceki kültürleri ve düşmanın dilini) en iyi bilenlerdir. İfade edileceği gibi bizden önceki her şey geçmiştir, eskidir ve antiktir. Arkeoloji için "bize bir şey söylemeyecek antik uygarlık" tanımını yapmak Allah'a ve ayetlerine sağır olmak, sırtını dönmek, Kur'an'ı reddetmektir. Bir Müslüman sadece kendi kültürel değerlerine değil, bütün insanlığa değer verdiği zaman gerçek Müslüman olabilir. Kur'an bütün insanlığa (her topluma) uyarıcı gönderdik derken hangi toplumu diğerinden ayırmış ve dışlamıştır? Bilen insanlar bilmeyenlere her zaman üstündür. En büyük zulüm ise, insanın insan olduğunu unutmaması, Müslümanın Kur'an'a rağmen mezarlıktan kaçması gibi geçmişten uzaklaşmasıdır. Gerçekten uzaklaşanlar için geçerli yasa (sünnetullah) ise helak yani yok olmaktır. Helak ise yeryüzünden silinmektir. Neden bazı toplumlar ilerliyor ve bazıları geriliyor? Bir toplum güç, kuvvet ve itibar kaybederek nasıl ortadan kaybolur? Bir başka kültürün etkisine girerek kendi özünü kaybeden toplum da yok olmuş sayılmaz mı? Geçmişte olduğu gibi bugün katledilen, zulme uğrayan ve yerlerinden sürülen Müslümanlar bugüne ibret değil mi? Arkeoloji de dahil bilim ve tekniğe katkıda bulunabiliyorlar mı? Kendini kaybeden toplum, hangi toplumsal veya evrensel bir olaya yön verebilir? Bunlar ilk kez mi yaşanıyor sanıyorlar?

Kaynak Kitap: Bu yazıdaki mesele Kur'an ve arkeoloji değil elbette. Kur'an ortalama 1400 yıldır üzerinde düşünülen ve farklı açılardan çalışılan kitaptır. Farklı araştırma veya bakış açılarına rağmen her nedense Allah'ın ayetlerini tahrip eden geçmişin yağması konusunda engelleyici öneriler getirmekte geri kalmıştır. Oysa Kur'an'a göre ilim hem Allah'ın yarattıkları hem de insanlığın icadı veya geride bıraktıklarıdır. Hatta konu dışı olmasına rağmen putlar/heykeller de ilim konusudur. Aksi halde şirk dini anlaşılabilir. Kur'an bilinmediği için arkeolojinin ana malzemesini, yani Kur'an'ın

³ Bu akademi (Lise veya Yüksek Lise seviyesinde) üyelerinin tamamı aynı konuları ve soruları sormakta fakat delil sunamamaktadır. Hatta Kur'an'ı anlamada yardımcı olacak bilimler (ki hepsi yardımcıdır) için bir kaç sayılmakta ve bunlar için de "ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz" gibi anlamsız, içi boş ve ezber ifadeler kullanılmaktadır. Öncelikle bu gerekliliği koyan sizler kimlersiniz ve şimdi mi kanaat edindiniz?. Kur'an arkeolojisi veya Kur'an öncesi dönem de ne demektir? Bunlar özel araştırma konusudur ve geriye kalanlar güçlü pagan kültürlerdir. Bütün geçmiş böyledir ve tek tanrıya ait kanıtlar neredeyse yoktur. İnsanlığın her belgesi Kur'an ile örtüşür. Git ara, bak, öğren ve ders al diyen Kur'an'a "ayetlerle örtüştürmek" te nedir?. Kültürel mirasın tümü somut delil değil mi Kur'an için. Bugün yapılan bütün arkeolojik çalışmalar Kur'an kapsamındadır, çünkü Kur'an herşeyi kapsar. Biz ve dün birer delil değil mi? Kur'an'da çelişki veya akıl dışı unsurlar yoktur, bilime de ters olmadığından neyi ispat edeceksiniz? Müslüman Kur'an'ın doğruluğunu ispata çalışmaz, örnekleri zenginleştirerek anlamaya, hata yapmamaya ve Allah'ın büyüklüğünü kavramaya, Allah'a daha fazla yaklaşılmaya çalışır. Kur'an'a itiraz eden, inkar eden, eleştirenler de birer Kur'an ayetidir ve ayetlerin canlı kanıtıdır. Eğer ateist, materyalist veya deistler soru sormasalar, Müslümanlar hiçbir şeyi merak etmiyorlar ki arkeoloji yi de bilim kabul etsinler. Din, kentleşme sonrasında çıktı tanrı arkeoloji, Göbeklitepe ile bu fikrinden vazgeçti ama bunu yapan yine Müslümanlar değildi. Şimdi sıkça dillendirilen çok dinsel dinden tek tanrılı dine geçişin karşısında iseniz o zaman bunu da siz yani din ile ilgilenenler belgeleri ile ispat edebilirsiniz.

çoğunluğunu oluşturan Allah'ın ayetlerini-geçmişini korumada zorlanmaktayız. Ancak Kur'an ile ilgili söz söyleyen ve halkı oyalayanların (ister resmi görevliler ister topluluk-cemaat olsun) kendilerine gelmesi şarttır. Çünkü Kur'an'ın beşte üçlük bölümü sadece belirli bölgeye ait toplumlara anar. Bu anma bu toplumlara kulaktan duyanlar yani Kur'an'ın ilk muhatapları yakın bölge insanları içindir. Peki Kur'an arkeolojisi sadece bu toplumlar mı? Eğer böyle ise yeryüzündeki bütün toplumlar ve uyarıcılarını kim araştıracağız? Kur'an dünyanın geri kalanından söz etmiyor mu? Bu Kur'an kıssaları ve Kur'an'da adı geçen peygamberler veya yaşadıkları yerler, ya da helak olan toplumlar gibi dar bakış açıları ile dünyanın diğer tarafında yaşayan Arap coğrafyasını görmemiş, görmesi mümkün olmayan insan Kur'an'ı anlayabilir mi? Herkes Arap coğrafyası ve çevresini görmek zorunda mı? Diğer helak olan yani yok olmuş toplumlar Allah'ın kanunlarının uygulanması değil mi? İşte bu yazıya konu olan define arama hastalığına da bu mantıkla baktıklarından normal veya doğal hak-ış-ekmek kapısı olarak görmektedirler.

Geçmiş yağma: Bugün Türkiye'de genelde geçmişe dair ne varsa düşmandan, gavurdan, dinsizlerden artakalanlar olarak görülmekte, küçümsenmekte ve hatta yağmalanmaktadır. Neden acaba? İslam'da 'yağma' sadece savaş sonrası yağma olarak algılanır. Halbuki bu savaş sonrasında ele geçirilen coğrafya, şehir, insan veya diğer canlı veya eşyalar için de yağma yasağı vardır. İslam, içerisinde İslam'a ait olmayan ibadet mekanı ve hatta din adamına bile dokunulmamasını emrederken, kim hangi akılla hak ve adaletten ayrılarak (Maide: 2, 8.) tapınak veya kilise yağmalayabilir? Kur'an'ın hangi ayeti, benim coğrafyamda diye geçmiş yağma ve tahribata izin vermiştir?⁴ Müslüman toplum için definecilik kabul edilemez bir hastalıktır ve defineciliğin yasal olanı ve olmayanı da kabul edilemez. Çünkü modern bir çok yasa Kur'an'a zaten terstir.

Eğitilmiş-eğitimsiz birçok insanın hayal dünyası ve yaşam şekli olan definecilik ve bu isim altında çıkarılan izinlerden kaynaklı rahat davranışların sonucu yaygınlaşan tahribat neye zarar vermekte ve hangi gerçeğin üzerini örtmektedir? Toplumun sözde inançlı bu kesimi için yüzlerce yıl Kur'an, Peygamberler tarihi olarak kaldı. Hayat kitabı olan Kur'an, ölmüş peygamberleri ezberletmek için mi geldi? Gerçekten böyle mi? Bu konu hemen hemen aynı ve satırları da değişmeden "Peygamberler Tarihi" adı ile basılırken, son zamanlarda "Kıssalar" adı ile benzer şekilde çok fazla yayın ne için yapılmaktadır? Daha doğrusu İslam'a göre arkeoloji kıssalardan ibaret mi? Bu ezber yayınların toplumu aydınlatamaması geçmişe ve arkeolojiye düşmanlığın nedeni olabilir mi? Yine son zamanlarda gün yüzüne çıkan ve dilden dökülenler ise bu düşmanlığın gerekçesinin bilerek inatlaşma anlamında "bilmemek" yani Kur'an'ın tabiri ile "cehalet" olduğunu göstermez mi? Kur'an ve Hz. Peygamber'in geçmişe nasıl baktığı bilinirken, sadece ismi anılan peygamberlerin yaşadığı coğrafyayı kutsal⁵, eserlerini dokunulmaz görmek akli kullanmayanların yöntemi değil mi? Bu bakış açısıyla son yıllarda dillendirilen "birkaç çanak-çömlek" parçası ile önemsizmiş gibi görülen arkeolojik çalışmalar göz ardı edilmesi nasıl saklanabilir?⁶ Amaç günden güne artan teknolojik aletler, bunların üretimi, satışı ve reklamları sonucu önlenemez boyutlara ulaşan geçmiş tahribat-definecilik konusunu, daha önce farklı uzmanlar tarafından aydınlatılmasına rağmen (Kaplan 2024) bu kez sakınacakları umulan Kur'an'dan yola çıkarak acil ve sürekli olarak gündemde tutmaktır. Bu ikinci yazıda ise Müslüman kimliği taşıyan-taşımayan kişilerin yine İslami kavram ve figürleri kullanarak definecilik yapımlarından dolayı Kur'an'ın geçmiş tahribata izin vermediği bağlamında ele alındı ⁷.

⁴ "Şüphesiz yağma, meyteden (leştin) daha az haram değildir." Ebû Dâvûd, Cihad 128.

⁵ Örneğin Smintheion'da (Apollon Smintheus Kutsal Alanı/Kült Alanı) yer alan Apollon Smintheus Tapınağı'nı ziyaret eden 'sözde dindar' bir vatandaş, "'kutsal' kelimesini bu alan için kullanamazsınız. Kutsal kelimesi İslam'a özgüdür" dedi. Bu ve benzeri binlerce cehalet göstergesi üzülesi olay/vaka her gün yaşanmaktadır.

⁶ Sorulmasından ve cevaplarından çekinilen ve yıllarca muhatap olunan konular çalışıldı ancak henüz yayına sokulamadı. Henüz yayınlanmamış iki ciltlik kitap basılmayı beklemektedir. Kitap bastırmanın zorluğu bilindiğinden, definecilik konusu ise gündemden düşmeğin toplumun en büyük yarası olduğu için acil olarak birinci yazıda (Kaplan 2024) defineciliğin tanımı, gerekçeleri, neden vazgeçilmesi gerektiği ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

⁷ "Kara kaplı kitabımda ne var" sorusunun cevabı olarak bir cinci hoca (derin hoca)⁷, tılsımcı ve üfürükçüden aldığı sahte bilgi peşinde koşan ve çevresi tarafından 'köstebek', olarak anılan kişi cahil değil midir? Aydınlığı sevmeyen köstebek'in yaşamı toprak altındadır. Bir Müslümanın köstebek gibi yaşaması ve bu nedenle aldığı sıfatı ile hayata tutunma çabası kendisine hakaret olmaz mı? İnsan yaratılmış ancak, bu sıfatı kendisine reva gören defineci, köstebekten daha beterdir. Kendisine gösterilen bir sahte işaret veya haritadan yola çıkarak kazamayacağı yer yoktur. Çünkü beyinleri uyuşturulmuş ve hayal

Yöntem: Definecilikle ilgili onlarca Kur'an tefsiri incelendi fakat bu ciddi konuya değinilmediği görüldü. Hatta konu edilişi açısından Kur'an'da en fazla yer tutan geçmiş toplumlar ve hikayeleri konusu (kıssalar), sadece 'ibret amacıyla' kısa cümlelerle geçiştirilmiştir. Elbette geçmiş toplumların hikayeleri ve kalıntılarının birinci amacı Kur'an'a göre insanların kendisine çeki düzen vermesi için ibretlik belgelerdir. F. Razi'ye, Kur'an'a yaklaşımı açısından benzeyen ve en son basılan M. Okuyan tefsiri de gözden geçirildi⁸. İçerisinde definecilik vb. konulara dair sadece bazı ipuçlarının olması fakat toplumsal bir yaranın iyileştirilmesindeki rolü açısından ele alınmaması ne üzücü. Oysa ki toplumun temel ihtiyaçları doğrultusunda ilgili ayetler gündem olmalı ve yanlışlıkları düzeltme açısından toplum uyarılmalıdır. Açıkçası tefsirlerin güncel yorumu, açıklaması bu yönde yani gündemde olan halkın sorunlarına yönelik olmalıdır. Aksi halde tefsir-yorum, Arapça bilenlerin 'ben böyle anladım, bu manaya gelir' yarışından başka bir şey değildir⁹.

2. İSLAM KÜLTÜRÜNDE DEFİNE VE YORUMLARI

"Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı yalnız bıraktı."

(Furkan-25: 30.).

2.1. Kur'an'a Bakış ve Define Ayeti:

Ne yazık ki MS.7.yy'dan beri haberdar olunmasına ve gelecek konusunda insanlara örnek olması gereken Kur'an, batılı araştırmacılar tarafından bilimsel gözle okunmakta hatta çalışmalarında referans- dipnot (kaynak) gösterilmektedir. Bu tarihlerde Anadolu coğrafyasında Doğu Roma vardır ve bu dönemden kalan yazılı kaynaklar, araştırmacıların bilimsel makale ve kitapları için birinci derecede başvurulmuş eserlerdir. Oysa aynı dönemde metne de aktarılmış Kur'an'ı dipnot vermekten (özellikle kültür alanında çalışanlar) kaçınırlar. Daha açıkçası bilimsel çevrelerde sakıncalı görülür. Bunun nedeni insanların inanç düzeyi, eğitimsizliği, kendisini karşı tarafta görme hastalığı, korkuları, gerçekten kaçmaları, menfaatleri, dünyalık peşinde koşmaları veya dinler arası çatışma ve kurallarını uygulamanın kendisine zor gelmesinden kaynaklı olabilir¹⁰. Geçmişten kalan ve insan için faydalığı olduğu dahi savunulamaz herhangi bir antik efsaneye ait tek satır bile -Batı Kültürünün Parçası- olarak bilimsel ölçülere göre değerlendirilmektedir. Oysa Kur'an'a bilimsel çalışmalarda yer vermek bir tarafa antik metinlerden kopya edildiği düşüncesi bilinçli olarak vurgulanır. Yanlışlığı veya bir insan tarafından yazıldığı iddia ediliyorsa ki bu iddiaya Kur'an'ın kendisi cevap veriyor¹¹.

dünyasına programlanmıştır. Defineciler plansız ve programsız, mantık dışı işler peşindedirler. Rastgele bir mezarlık (nekropolis), yerleşim yeri, tümülüs, höyük, kaya mezarı, eski konut, tarla, bahçe, orman, devlet arazisi, harabe bir bina ve özellikle arkeolojik sit alanları başta üzere her noktayı kazarlar. Fakat neyi kazdıklarını bilmeden mal-altın peşinde olduklarını iddia ederler. Yasal definecilik yasalarında yer alabilir ancak geçmişin tahribi konusunda kötü örneklerden sadece biridir ve tahribata da yol açar. Ancak defineci, kulaktan dolma bilgilere inanarak zenginlik hayaliyle yapılan Resmi-yasa ve din-Kur'an dışı, geçmiş kültürlerin kalıntılarına zarar veren hastalıklı bir kaçakçı tiptir. Müslüman boş işlerle uğraşamaz. Kur'an'ı okumak-anlamak ve uygulamak-çalışmak gibi bir görevi varken, nefsine hoş gelen define hikayelerinin peşinde koşmasının hesabını er ya da geç verecektir.

⁸ Ayetlerin Türkçe meali için -güncel olması sebebiyle- Mehmet Okuyan Tefsiri dikkate alınmıştır.

⁹ Sebebi elbette Kur'an'a olan ilgisizlik ve bilgisizliktir. Definecilik hastalığı, toplum ve ailede sadece yaralar açmamış, aileleri de yıkıp geçmiştir. Bu yıkım karşısında din adına söz söyleyenler ise Kur'an'ı bilmemek, anlamamak, ilgisiz kalmak veya ses çıkarmamakta ısrar ediyorlar. Din adamlarının (?) tek amacı daha önceki söylemleri ve tefsir yorumlarını olduğu gibi aktarmaktır. Oysa Kur'an insanlığın hastalıklı organlarını iyileştirmek için çözümler sunmak için vardır. Bunu tespit edecek ilim sahipleridir, çözümleri de topluma taşıyacak bunlardır. Topluma ve insana zarar veren hastalıkları kökünden kurutmak için ayetlere bağlanmayan bütün sorunlar bugün büyümeye devam ediyor. Dinle ve dinler tarihi ile meşgul olanlar ise konuya yaklaşımda ve yorumlarda her zamanki gibi eksik kalmaktadırlar. Özetle bir çok açıdan insanlığın mirasına, toplum ve aileye yıkım getiren 'definecilik' gerçek bir hastalık değildir? Elbette gerçektir ve vardır. O zaman bu sorunun kaynağını tespit etmek ve hastalığı ortadan kaldırmak zorunludur.

¹⁰ Kur'an'ın sahibi "Küfre batanlar dediler ki: "Bu, onun uydurduğu bir düzmededen başka şey değildir. Ve bu düzmede ona, başka bir topluluk da yardım etmiştir." Yemin olsun ki, bunu söyleyenler bir zulüm, günah ve iftira sergilemişlerdir." Furkan:4; "Dediler ki: "Öncekilerin masallarıdır bu. Birilerine yazdırdı onu. O ona sabah-akşam birileri tarafından yazdırılıyor." Furkan-25:5; Benzer ayetler Kalem-68:15; Nahl-16:24, 68; Enam-6: 25; Enfal-8: 31; Muminun-23: 83; Ahkaf-46: 17; Mutaffifin-83: 13; "De ki: "Onu (Kur'an'ı) göklerde ve yerdeki gizliliği bilen (Allah) indirmiştir. Şüphesiz ki O, çok başlıyandır, çok merhametlidir." Furkan-25:6.

¹¹ "Yoksa "Onu (Muhammed) uydurdu!" mu diyorlar? De ki: "Doğruysanız Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da onun benzeri bir sure getirin!". Yunus-10: 38. Henüz bu meydan okumaya bir karşılık verilmemiştir ve vermeye çalışanları -acizlikleri nedeniyle- ve bu düşüncede olanları hala ürkütmektedir. Ya reddeder ya da inatla tartışmaya ve etkisizleştirmeye çalışacakları,

Kur'an antik mi? Antik ise neden insanlık tarihi ve kültürü araştırılırken veya yazılırken kaynak olarak kullanılmıyor? Eğer antik kaynak değilse modern kaynaktır ve o halde neden toplumsal yaşama ve bireyin hayatına uygulanmıyor? İşte bu muamele içerisinde antik kitap gibi davranıldığı halde kaynak olarak kullanılmamak ne kadar sırt dönmek ise yaşama katkı sunması için de kullanılmaması aynı derecede düşmanlık ve körlüktür. Özetle Kur'an'a yokmuş muamelesi yapılır ve Hz. Peygamber'in şikayet edeceği "*Kavmim bu Kur'an'ı yalnız bıraktı*" (Furkân-25: 30) şikayetinin de muhatabı İslam toplumu olur. Fakat kaynak göstermemenin inananlarda da görülmesi üzücüdür. Kur'an'a bakış bu olunca, farklı toplum yapısına sahip insanlar ise Kur'an'ı kendi menfaatleri doğrultusunda yorumlamaktadırlar. Geçmiş bilmeyen, Kur'an'a ilgisiz ve bilgisiz Müslümanlar ise bu grubun karşısına çıkamamaktadır. Çünkü ufku dardır ve geçmiş toplumları bilmemektedir. Bu düşünceye sahip toplum ve üyeleri ise korumak bir tarafa, definecilikte olduğu gibi geçmiş tahrir etmek için ayetleri ve ayetlerin yorumunu kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaktadırlar. Net ifade etmek gerekirse definecilik hastalığı, güç, zaman ve paranın boşa harcanmasıdır. Allah'ın ayetlerini tahribat konusunda birinci derecede sorun, definecilik ve definecilerdir.

Bir başka sorunlu konu ise Hz. Peygamber zamanında sadece Medine'nin İslam yaşamının örnek dönemi olarak sunulmasıdır¹².

Oysa Kur'an, içeriği ile bütün yeryüzünü ve gelmiş-geçmiş ve gelecekle birlikte bütün insanlığı rehber olarak doğru yola götürür. Bu bakımdan yeryüzünde Kur'an'ın döşediği sayısız yollar ve yol ağları ile mutlu bir hayat sürülebilir. Burada dikkat edilecek nokta, Kur'an'a göre yaşamın taşıyıcı ve kapsayıcı öğeleri -biri diğerinden ayrılmaz- bir bütün oluşturur. Bu İslam yapısı o kadar güçlüdür ki on yılda değil binlerce yılda inşa edilmiştir. Kur'an kendisinden önceki (hatta binlerce yıl önce yaşamış) insanlığın hatalarını özetlemiş ve yapılması gerekeni bildirmiştir. Bu kadar engin ve kapsamlı kitap yeryüzünde henüz yoktur. İslam çatısının kurulmasındaki en büyük engel, bugün definecilikte olduğu gibi putperest toplumun geleneklerden kurtarılmasında çok zaman harcanmasıdır. Bu geleneksel yapıdan uzun süre kopamadıkları gibi çok kısa süre sonra İslam'ın Medine modeli korunamamış ve geleneksel şirk unsurları ile en geç 20-30 yıl sonra karşı cephe yani

kendi nefislerine zor gelen konuları gündeme getirirler. Dikkat edilirse ürkülen Müslümanlar değil, Kur'an'ın gerçekliğidir. O halde neden herşeyi ile inananları ürküten Kur'an üzerine düşünülmemiştir? Nelerdir inançsızların ürkütüğü, çekindiği konular?

¹² Elbette Allah ve insanı merkeze koyan ilahi hareket ve dinin en güzel toplumsal örneği, tek bir örnek yani Medine toplumdur. Ancak Medine örneği geniş bir zaman dilimi olmadığından bir dönem, çağ ve devir olarak değil de daha çok bir örnek model olarak ele alınmalıdır. Daha açıkça söylemek gerekirse yeryüzünün yaratılış sürecinde insanlığın hayatı oldukça kısa kalır. İnsanlığın bu kısa hayatında Kur'an'ı Arap coğrafyası ve çevresi ile sınırlandırmak, aynı yüzeysel bilgileri tekrar etmek konuyu yani geçmişe bakışı daha da zorlaştırıyor. Madem Kur'an'a bütün insanlık muhataptır, o zaman Müslümanlar bütün yeryüzünden sorumludur. Şimdiki bilgilere göre insanlığın Göbeklitepe ile başlayan binlerce yıllık kentsel yerleşim sürecinde Medine yaşamı sadece 10 yıllık çok kısa bir zaman dilimidir. Hz. Peygamber'in ölümünden sonra hemen etkisini gösteren ve İslam dini arkasına gizlenmiş bir şirk dini yeniden ortaya çıkar ve uzun süre varlığını sürdürür, aynen bugün olduğu gibi. Bir başka ifadeyle Allah ve insanı merkeze koyan İslam dinine göre toplum, insanlar, ekonomi, eğitim, farklılıklar ve zengin-fakir, idareci-memur insanlar arasındaki ilişkilerin ideal örneği sadece 10 yıl sürer ve dar bir bölgede yaşamıştır. Hz. Peygamber'in 22-23 yıllık elçi olarak geçirdiği süre ve yer sadece örnektir. Zorunlu olarak yer isimleri, kabileler, özel şahıslar, yaşam şekilleri, inançları vs Mekke ve Medine civarından ve çevre toplumlardan seçilmiştir. Ancak sadece bu kısa zamanda konan kaide ve kurallar Arap kabileleri ve yaşadıkları bölgeyle sınırlanamaz. Örnek olarak Arap kabileleri ve bunların örnekliliği üzerinden, diğer anlatımlardan ise bütün insanlık muhatap alınmıştır. Bu örneklilik evrensel (bütün insanlığı kapsayan) mesajlarıyla geçmişe, bugüne ve geleceğe hitap eder. Bu hitap şekli tek bir coğrafyaya olsaydı Arabistan yarımadası ve çevresi Kur'an'ı anlamak için yeterli olurdu.

Tekrarlanan 'Ey İnsanlar' hitabı kimedir? Oysa Kur'an henüz Mekke'de iken de örnek evrensel çözümler sunmadı mı? İnsanlık tarihinde kendini en güçlü şekilde gösteren pagan dinleri Hz. Peygamber'in çocukluğundan ölümüne ve hatta Medine yaşamında da varlığını devam ettirdiler. İnsanlık tarihinde pagan ve şirk dinlerine inanan toplumlar her zaman var olan mevcut yapıdır ve çok güçlüdür. "*Sakin gevşemeyin; hüznülenmeyin! İnanıyorsanız siz üstünsünüz.*" (Âl-i İmrân-3:139) ayeti Müslümanlar üzerinde bugün de tesir etmemiş gibidir. Kur'an sadece hatırlatmak için yeniden gelmiştir. İlahi dinlere inananların ise putperestler karşısında fiziksel varlığı ve gücü yok denecek kadar azdır. Bu ilahi hareketler -birkaç istisna dışında- insanlık tarihi boyunca idari, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan şirkin karşısında karşılaşılamayacak kadar sınırlı güç ve yaptırım açısından yetersiz kalmıştır. Hatta güzel ahlakı kendilerine getiren elçiler de (Peygamberler) öldürülmüştür. Allah ve insanı merkeze koyan İslam, bu insan düşmanı düzenin ve yapının karşısında duran zıt bir hareket olarak yeniden ortaya çıkar ve insanın kim olduğunu hatırlatır. Aynen bugün olduğu gibi.

pagan-şirk grupları Medine'ye yeniden hakim olmuştur. Bu özgün ve ideal modelin ardından kan dökülmüş ve ayrılmalar başlamıştır.

Evrinsel bakış açısı Kur'an'ın yeryüzüne hitap eden bir kitap olduğunu anlamayı kolaylaştıracağından, ilahi din ile şirk dininin arkada bıraktıklarına -bütün insanlığı örnek olarak- bakmak zorunludur. Geride kalanların tümü insanlık tarihidir. Bu insanlık tarihi içerisindeki Cahiliye-Pagan-puperest kültürü, ortalama 1400 yıl önce son bulmadı. Cahiliye ve İslam ilk insan toplumlarından beri karşı karşıyadır. Ancak insan daha çok nefine hoş gelen ve dünyevi olan pagan-putperest kültürünü tercih ettiğinden bu kültürün kalıntıları daha güçlü ve daha çeşitlidir. Sade ifade ile günümüzde toprak altından çıkarılan gökemli yerleşim yerleri, anıtlar ve eserler inananların değil, insanı sömüren şirk dininin askerlerine aittir. Günümüzde olduğu gibi müslüman olarak ifade edilen toplumda bile yaşamın her alanında islami olmayan kültür egemendir. Bu bağlamda şirk ve İslam, Hz. Peygamber öncesi ve sonrası olarak anılmamalıdır. Bugün dahi sayı-nüfus açısından inananların sayısı fazla ve ellerinde bulundurdukları kaynaklar açısından güçlü olmasına rağmen hala şirk dini ve takipçileri, Müslüman nüfusu ezmektedir. Aslında bu ezme Allah'ın kanunlarından başka birşey değildir. Kanunlara (Sünnetullah'a) uymayan yaşam, şirk dininin güçlenmesine sebep olur. Bunun gerekçeleri ve çözümleri Kur'an'da vardır. Ancak Müslüman nüfusun bilgisizliği-cahilliği, ilgisizliği ve en büyük lütuf-bağış olan akli kullanmaması, bir çok konu gibi geçmişe bakış konusunda da açığa çıkmaktadır. Bu cehalet örneklerinden biri de definecilik hastalığıdır. Sürekli definecilik ve zararından söz edilmesinin nedeni -pagan veya İslami yönetim ve toplumlarda da olsa- bu insanlık tarihine-kültürüne, Allah'ın ayetlerine verdiği zararın engellenmek istenmesidir.

Geçmiş bilinmeden Kur'an yorumlanamaz ve anlaşılabilir. Kıssaların örnek olarak sunulmasını nedeni budur? Kötü ve iyi bir arada verilmiştir. Cahiliye-İslam öncesi topluluklarının yaşamını bilmeyen biri, İslam'ın ne verdiğini nasıl fark edebilir? Hz. Ömer'in (r.a.), "*İslam ile tanışmış ve onunla yetişmiş nesiller, eğer Cahiliye davranışlarını bilmezlerse, İslam'ın giydirdiği elbisenin düğümleri tek tek çözülür*" derken elde edilmiş güzelliklerin verdiği hazzı almak ve bu lezzetlerden uzaklaşmamak için kötüyü (putperestleri ve davranışlarını) unutmamak gerekir¹³.

Geçmiş ve Allah'ın ayetlerinde tahrifat yapan ve yaptıkları yanlış kılıf arayanlar sürekli olarak Kur'an'ı aracı yapmakta ve hatalarında inat etmektedirler. Allah tarafından insana bir çok gerçeği açıklayan, doğru-yanlış ve inananların ihtiyaç duyduğu hükümleri bildiren (Nahl-16: 89) Kur'an'da, define maddesi başlığı altında tarifi yapılan (Kaplan 2024) define değil, çok açık bir şekilde Allah'ın insanlığa verdiği hazinelerden¹⁴ bahsedilir. Bu hazine ayetlerinde define aramak ve define sahiplenmek izninden söz edilmez. Kur'an'da sadece Kehf Suresi (18) 82. ayette fiziksel olarak yer altına gömülmüş define konusu geçer: "*Duvara gelince, o da şehirdeki iki yetim çocuğa aitti ve altında onlara ait bir hazine saklıydı. Çocukların babaları da iyi ve hayırlı bir kimseydi. Rabbin, yetimlerin yetişkin çağa ulaştıklarında o hazineyi çıkarmalarını murad etti. ...*" Bu ayetle ilgili genelde gözünü para hırsı bürümüş defineciler yorum yapmakta ve yerde saklı defineyi çıkarmayı ve sahiplenmeyi bu ayete dayandırmaktadırlar. Oysa definecilerin yorum ve bakış açıları tamamen hatalı ve yersizdir. Ayetleri yanlış yorumlayanları Kur'an'ın kendisi uyarır. İçerisinde farklı mesajlar taşıyan veya sonuçlar

¹³ Bugün bile bir insanın bireysel gelişiminde önemli olan günlük temizlik, giyim, yeme-içme ve konuşma gibi davranışlarındaki olumlu yönde değişim aileyi nasıl mutlu ediyorsa, İslam'ın getirdiği evrimler ve toplumu dönüştürmesi de yeryüzünde örneği olmayan bir yenilemedir. Kur'an'ın anlatıldığı Mekke ve Medine döneminde bir Müslümana, uygun-yakışan davranışları belletmek özel bir yöntem ve uygulama gerektirir ki Hz. Peygamber en güzel örnektir. En önemlisi ise her taraftan yıkılmış Arap kabilelerindeki toplumu aileleri çürütmüş adetleri (şirk, kölelik, zina, içki, kumar, köken üstünlüğü, çok eşle evlenme, kadınların hakları, kan davası vs) yıkarak İslam'ın terbiyesi ile şekillendirmek daha da zordur. Ancak bu güzelliklerin değeri ancak putperest-cahiliye kültürün gelenek ve yaşam tarzını bilmekle mümkündür.

¹⁴ Su'arâ-26: 57-58: (Bu vesile ile) onları (Firavun ve halkını) bahçeler(in)den, (su) kaynaklarından, hazinelerden ve değerli makamlardan çıkarmıştık.; Kasas-28: 76 Şüphesiz ki Karun, Musa'nın kavmindendi ve onlara azgınlık ediyordu. Biz ona, anahtarlarını (taşımak) güçlü bir topluluğa bile zor gelecek hazineler vermiştik. Hani kavmi ona (Karun'a) şöyle demişti: "Şımarma! Şüphesiz ki Allah şımarıkları sevmez.;" Sâd-38: 9: Yoksa güçlü, bolca veren Rabbinin merhamet hazineleri onların yanında mı?; Tûr-52: 37: Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa her şeye hâkim olan kendileri midir?; Münâfikûn-63: 7: "Onlar "Allah'ın Elçisi'nin yanında bulunanlara infak etmeyin (vermeyin) ki dağılıp gitsinler!" diyenlerdir. Oysa göklerin ve yerin hazineleri yalnızca Allah'a aittir. Fakat münafıklar (bunu) anlamazlar."

çıkartılacak olayın anlatımı, basit-tutarsız defineci yorumuna kurban edilemez. Gaybı Allah bilir¹⁵. Zaten varsa, gizli ve saklı olduğundan (insana verilmemiş bilgi ile) defineyi kimsenin bilmesi mümkün değildir.

Birincisi duvar altındaki define, henüz yeni vefat etmiş babanın malı olarak çocuklarına kalan 'yastık altı altını' gibi tasvir edilmiştir ve çocukların hayatına ekonomik katkı yapacak baba mirasıdır. Allah'ın gayb bilgilerini verdiği kul veya melek, zaten bu duvarın şehirdeki iki yetim çocuğa babalarından kalma özel bir yaşam alanına ait olduğunu ifade etmektedir. Kendilerine ait duvarın altında yine çocuklara bırakılan bir hazinenin bulunduğu anlatılır.

İkincisi babalarının iyi insan olduğunu ve Allah'ın o yetim çocukların ergenliğe erişip kendilerine ait duvar altındaki hazinelerini oradan çıkarıp almalarını murad etmiştir. Dahası bu durum Allah'ın bir rahmetidir. Definenin yetim malı olduğu ve Kur'an'ın yetim mallarına göz dikenlerle ilgili ayetlerine başvurulabilir. Bir defineci ise ya çocuklarını (eşinden ayrılarak) babasız bırakmakta ya da çocukların hakkı olan geçim kaynaklarını hayalleri uğruna harcamaktadır. Bir bakıma kendi ailesi ve çocuklarının hakkına tecavüz ettiği için bugün bir definecinin ayetteki gibi iyi bir insan olduğundan söz edilemez.

Üçüncüsü bu olayda bilge kul veya meleğin, yıkılmış veya yıkılmak üzere olan duvarda yaptığı onarımdan ücret almamıştır. Hayırlı bir işe sebebiyet vermesi nedeniyle onarım sonucu meydana gelen yorgunluktan daha karlı olduğu anlaşılmalıdır. Diğer bir değişle yetimin hakkını savunurken-koruma altına alırken yorulmak, manevi açıdan daha doyurucu ve yorgunluğu gidericidir. Özünde yetimlerin malları korunmuştur. Çünkü bir başka mesaj veya sonuç ise yetimin malına erişkinliğe ulaşınca kadar, iyi niyet veya yetimlerin faydası hariç yaklaşmamaktır (En'âm-6: 152; İsrâ-4: 34).

Dördüncüsü çocuk eğitimi ve yetiştirmede Allah'ın rahmet ve gözetimi altına verilmeli ve bu düşüncede olunmalıdır. Aynı zamanda çocukların geleceklerini düşünmek gereklidir. Çünkü kendisinden geriye hayatta kalan çocuklarının varlığını düşünerek onlar için duvarın altında hazine (para) saklamış olan kişi, sâlih (iyi) bir insan olarak tasvir edilmiştir.

Beşinci ve son mesaj ise iyiliğin karşılığı ne olmalı sorusuna cevap verir. Düşünce sahibi bir insan yaptığı iyilikten anında karşılık beklemek yerine ödülünü isteyecekse Allah'ın rızasını gözetmelidir. Hatta size ait olmasa da bir binayı, eşyayı korumak, onarım veya bakımını yaparak ayakta kalmasını sağlayarak harabeye dönmesini önlemek gerekir. İşte bu ayetten yola çıkarak geçmişe ait yapı ve binaların (kullanmak koşulu ile) onarımı-korunması-restorasyonunun gerekli olduğunu anlamak gerektir.

Bu ayetler ve olaylarda insanlara karada ve denizde yolculuk (seyahat, ziyaret, gezip görerek) yaparak öğrenmek, bildiği ile yetinmeyerek daha fazla öğrenme isteği ve öğrenme eğiliminde olmak, öğretilene karşı alçak gönüllü olmak, imar etmek veya güzel işler (sanat) yaparak çevreyi güzelleştirmek, başkasının malına el koymamak, babanın evladını gözetmekte bilinçli olması, yıkılan veya yıkılmaya yüz tutmuş yapıların onarılmasına uğraşmak, tahribatı önlemek gibi öğütler verilmektedir. Para veya süs eşyalarını yere gömmenin uygun olduğu anlamı ise zaten açıktır. Günün şartlarında paranın saklanacağı en uygun yerdir.

Bu ayetteki define kelimesinden yola çıkarak, 'geçmiş toplumlara ait defineleri arama izni vardır' demek cahilliktir ve 'geçmiş tahrip ederek yurt dışına satma hastalığının' gerekçesi olamayacağı gibi hiçbir ilişki de kurulamaz.

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından uzmanlara yazdırılan İslam Ansiklopedisi'ndeki "define"¹⁶ maddesi bazı açılardan aydınlatıcı, bazen karmaşık ve bir çok açıdan da yetersizdir ancak ansiklopedi

¹⁵ Gaybi bilgilerden söz eden olayda ve ayetlerde anlatılanlar, insanların sahip olabileceği türden bilgiler değildir. Üstelik insanların gaybı bilmesi mümkün değildir ve Kur'an'a terstir. Hangi Müslüman Kur'an 'bilemezsiniz' dediği konularda bilirim diyebilir? Muhtemelen gayb bilgilerini veren kişi eğer meleke sorun daha kolay anlaşılacaktır. Allah'ın görevlendirdiği bir melek Hz. Mûsâ'ya rehberlik etmiş ve Allah'ın bildirdiği kadarıyla bazı gaybi bilgilere dayanarak Hz. Mûsâ'ya ayetlerde geçen ilgili sözleri söylemiştir.

genel bilgileri (kültürel açıdan) derleyen çalışma olduğundan yorum da beklenemez. Türkiye’de din veya İslam kültürü adına yapılan bilimsel çalışmaların tümünde görülen bu yorum eksikliği, insana dokunmama ve toplumun faydasına bir şey söylememe hastalığı son dönemde daha belirgindir. Define kelimesini tanımladıktan sonra ise ‘define’nin terim olarak toprağın altında gizlenmiş, sahibi bilinmeyen (?) parayı ve her türlü kıymetli eşyayı ifade eden ve kime ait olacağı ve bundan devlete ödenmesi gereken vergi bakımından İslâm hukukunda özel hükümlere tâbi olduğu açıklaması yapılmıştır. Bu tanımda doğrudan bir mal/para ve paylaşımı söz konusudur ve tüm görüşler malın (altın veya para) taksimi üzerinedir. Define maddesinde başından sonuna kadar fıkıh veya mezhep liderlerinin yorum ve görüşlerine yer verilmesine rağmen konu üzerine fikir birliğinin olmadığı anlaşılmaktadır ve üzücü olan da budur. Temel ayırım ise İslami dönem ve Cahiliye dönemi (İslam öncesi toplumlara ait) defineleri ve Müslüman-gayrimüslim olup olmadığı belirsiz defineler olmak üzere üç grupta toplanmış ve uygulamalar bu temelde yapılmıştır.

Kur’an evrenseldir ve Hz. Peygamber’in doğumundan önce, hayatta olduğu dönemde ve vefatından sonrasında da Kur’an’a (Allah’ın vahyine) muhatap olmamış yeryüzünde çok sayıda toplum vardı. Geçmişte olduğu gibi bugün de kendilerinden önceki toplumların hangilerinin Allah’a inandığını veya inanmadığını (cahil-putperest) bildiklerini açıkça nasıl iddia edebilir? Elleri bir belge var mı? “Kur’an vahyin en sonuncusu” ilkesine ters değil mi? Ele geçen her maddi birikimin üzerinde İslami işaret mi var? İlk insandan beri (Kur’an’a göre) uyarıcılar ve karşı grup bir birlikte yaşamadı mı? Üstelik ilk Müslüman devletler para ve basımını da cahiliye veya putperest kültürlerden öğrenmediler mi? Bugün de değişim aracı paralar, antik paraların devamı değil mi? Hz. Musa veya İsa’ya inanan birinin parası islami değildir denebilir mi? Cahillik ve Cahiliye sadece Hz. Peygamber dönemi ile sınırlı değildir ve yeryüzünde hala varlığını en güçlü biçimde devam ettirmektedir. Tarla veya arazide (sözde) gömülü altınların Hz.Peygamber öncesi herhangi bir uyarıcıya (nebi) inanan topluma ait olmadığını kim iddia edebilir? Çünkü bugün, ne demek istediği anlaşılmayan bu yorumlar doğrultusunda define aramak, ekonomik değeri (para, altın, mal vs) açısından kıymetli ve söz edilebilir bir geçim olarak görülmekte ve define aramak için ise her dönemde olduğu gibi antik yapılar hedef nokta olarak seçilmektedir.

Dikkat edilmesi gereken nokta bulunan definenin sahibi veya akrabaları biliniyorsa ‘kul hakkı olduğu için’ –sahibi Müslüman olmasa dahi- sahiplerine iade etmek zorunludur. Antik defineler ise yasalar gereği devlete aittir çünkü sahipleri (arkeolojiye danışılmadığı sürece) bilinmemektedir. Aksi halde arazi sahipleri de dahil herkes define peşinde koşmakta ve tahribat başlamaktadır. Bu mesele define konusu dışına itilmekte, zamanı ve parayı boşa harcamanın Müslüman’a yakışmadığı konusu üzerinde ise hiç durulmamaktadır. Her bir define, geçmişe ait bir iz, emare taşıdığından geçmiş toplumları anlamak için arkeolojik açıdan yorumlanması ve Kur’an’a göre de üzerinde düşünülerek, ders alınması gerekmektedir. Hatta artık 1400 yıldır Hz. Peygamber’e inanan Müslümanların geride bıraktıkları da antik (eski) dönem eserleri olarak kabul edilir. Bu açıdan define veya eskiye ait olanlar şahıslara devredilemez.

Diyanet İşleri Başkanlığı ise Din İşleri Yüksek Kurulu’nun bir vatandaşların (12.07.2017 tarihli) “Define aramak ve bulunduğu sahiplenmek caiz midir?” sorusuna: “Günümüzde define arama işlemleri “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863)” ile diğer ilgili mevzuata göre yürütülmektedir. Bu mevzuata aykırı şekilde define aramak kamusal ve bireysel haklara tecavüz anlamına geldiğinden câiz değildir” fetvasını-görüşünü bildirmiş ve internet sitesinde yayınlamıştır. Bu fetva sadece defineyi aramayı maddi açıdan kısa ve öz olarak doğru yorumlamakta fakat define aramanın neden olduğu tahribat ve toplum üzerindeki etkisi konusuna girmemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nun bir vatandaşın maksatlı olarak yönelttiği sorusuna verdiği cevap, ilgili soru kapsamında yeterlidir. Ancak İslam tarihinde yapılan hiçbir Kur’an yorumu (tefsir) ne yazık ki bu

¹⁶ “Define” İslam Ansiklopedisi; Kelimenin kökeni (defn) ve anlamı için “bir şeyi örtmek, gizlemek; ölüyü gömmek” ile bu kökten türeyen **define** kelimesi içinse “gizlenen şey” anlamı verilir. Benzer şekilde **rikâz**, **kenz** ve **hazine** kelimelerinin de benzer anlamda kullanıldığından söz edilir.

konuya girmemiştir. Din değil, dini dillerinden düşürmeyenlerin kendileri, işte burada devreye girmelidir.

2.2. Kaçak Kazı veya Definecilik; Kuran'a göre doğal hak mıdır?

"Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu!" (Bu gerçeği) sadece derin akıl sahipleri hatırlar."

(Zümer-39: 9).

Definecilik, helal mi haram mı? Teşhis koymadan veya kesin bir karara varmadan önce helal ve harama inanmak şarttır¹⁷. İnanmıyorsanız istediğinizi yapabilirsiniz. İnanıyorsanız o halde açık olmak gerekir: Helâl, Allah'ın kullanmanız için verdiği izindir, size ve hiç bir şeye zararı olmayandır. Daha net olarak ise yapılan işin doğru, güzel, faydalı ve temiz olması gerekir. Haram ise Allah tarafından kesin olarak yasaklanmış olan şeydir. Bunun da özeti ve özelliği doğru değildir, çirkindir, faydasızdır, herkese ve her şeye zarar verir, zararlıdır demektir.

İnananlar için haram veya helal net olarak belli olduğu halde bu meselenin arkeoloji ile ilgisi ne olabilir? Burada konu, zaman, güç ve paranın boşa harcanması, ailelerin dağılması dışında bu sorunlara neden olan eski eser kaçakçılığı, kaçak kazılar ve defineciliktir. Çünkü Türkiye'de toplumun saygı duyduğu iki yasa var: birincisi resmi olan anayasadan kaynaklı yasa, yönetmelik veya tüzükler (gerçi defineci 2863'e saygı duymuyor ve cezası da aftan güzel), diğeri ise dini yasak veya emirlerdir. Ancak birinci yasayı yapan insandır ve her politik veya ideolojik düşünce kendi menfaat veya çıkarı doğrultusunda hazırladığından dolayı, eksikleri oldukça fazladır yani her zaman kapsayıcı değildir. Zaten eksik olmasaydı veya doğru olsaydı veya gücü elinde bulunduranlar yasa ve yönetmeliklere uysa idi sürekli değiştirilmezdi. İkinci yasa Kur'an'dır. Ortama ve zamana uydurmadan ve yorumuna gerek kalmadan helal ve haramı açık olarak ortaya koymaktadır ki din adamlarının (?) açıklamasına ihtiyaç bile kalmamaktadır. Ayrıca "*Rikazda humus (beşte bir) vardır*" (Buhari, 'Zekat'-66) hadisi ise insanlık mirası kültür hazinelerini değil yer altı madenleri için geçerlidir. O halde define aramak ve geçmişi tahrip etmek, zamanı ve parayı boşa harcamak, aileleri perişan etmek doğru mudur?

Daha evvel sözü edilen definecinin özellikleri (üç özelliği) yol göstericidir (Kaplan 2024): Birincisi emek vermeden kısa yoldan zengin olma hayalidir. İkincisi menfaat gereği bir araya gelmiş ve irtibat kuran hatta yabancılar ile birlikte (iş birlikçi) çalışmalarını. Maddi emeğin boşa gitmesi bir tarafa bazen sözde (olmayan) define paylaşımı konusunda kaçakçılar arasında tartışma, kavgalara ve hem kaza hem de kasıtlı ölümlere de (katil olarak) sebep olmaktadır. Üçüncüsü de güvensiz ve tahribatçı olmalarıdır. Bu tür davranışta bulunanlar devlete ait mal üzerinde hırsızlık yapmış olmaktadır. Hırsızlık ise kendisinin değil başkasının olan malı, bulunduğu yerden sahibinin gönlü, izni, rızası olmadan gizlice veya pişkince alınmasıdır. Geçmişe dair olan ve toprak altında korunan miraslar kime ait? Eğer maddi değer açısından bakıyorsanız elbette tüm Türk halkına. İnsanlığın ortak değeri olarak görüyorsanız, Kur'an'a uyuyorsunuz demektir. Dolayısıyla bu eserleri sahiplerinden (milyonlarca kişiden) izinsiz almak hem şuan yaşayanların mallarının çalınmasından dolayı haram, hak yediğinden gelmiş-geçmiş herkese karşı da borçlu olduğu için dini açıdan hatalı ve kul hakkı yediği için de zalim olmaktadır. Bu durum biraz sonra da ifade edileceği gibi Kur'an'a göre yani bir Müslümanın yaratıcı olarak kabul ettiği Allah'ın yasası ve emrine karşı geldiği için de asi, zalim, şımarık, küfre sapmış olmaktadır. Üsttekiler bu işe göz yumuyor, taraf oluyor veya içinde

¹⁷ Helal ve haram neye göre, kime göre diyenler için ise Allah'ın ayetleri, emirlerini ve yasalarını göstermek zorunluluktur. Allah'ın "*Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar, de ki: Bütün iyi ve temiz şeyler size helâl kılınmıştır*" (Mâide-5: 4) ayetini hemen herkes mideye girenler olarak düşünse ve yorumlasa da (ki ilk anlamı budur), helal ve haramın sınırı oldukça geniştir. Hz. Peygamber: "*Helâl Allah'ın Kur'an'da helâl kıldığı şey, haram ise, Allah'ın Kur'an'da haram kıldığı şeydir. Allah birçok haramlar koymuştur, sakın onları çiğnemeyin, koyduğu sınırı aşmayın*". Bir başka hadiste ise "*Helâl de haram da açıktır. Bunların arasında şüpheli şeyler vardır. Bunu çokları bilmez. Şüpheli şeye düşen harama düştü demektir. Yasak olan korunun kenarında sürüsünü otlatan çoban gibidir, yasağa düşmesi yakındır. Uyanık olun, her melikin korusu vardır, o da haramlardır. Bedende bir et parçası vardır, o temiz olursa, bütün beden temiz olur, o bozuk olursa, bütün vücut bozulur. İşte o kalptir*". Görüldüğü gibi İslâm'da kalbin temizliği bedene, beden temizliği ise yenilip içilenlerin temiz olmasına bağlanmış, haram ise yanlışla yaklaşma ve şüpheli sınırında bulunmak olarak tanımlanmıştır. Hadis'in bir bölümünde ise haram ve helal arasındaki sınırdaki şüpheden söz edilir. Haram veya helal olduğu konusunda şüphe duyuyorsanız uzaklaşın veya yapılması doğru değildir ifadesi vardır. Şüpheli şey eninde sonunda sizi harama götürür der.

bulunuyorlarsa bu tutum, o hatayı yapanların sorunudur. Yasalarda definecilik haklı görülebilir ancak kötü hiç bir zaman insan hayatına örnek olamaz (Mecelle: *Sui misal emsal olmaz*). Kötüden sadece ibret-ders alabilirsiniz.

Allah insanları, toplumları farklı yaratırken amacı neydi? Geçmişin derinliklerinde bu ve benzeri soruların cevaplarını arayarak hatasız yaşaması gereken Müslüman, kendisine ait olmayan ve geçmiş toplumlardan kalanlara göz dikmektedir. Gerçek iman sahibi bir kişi dünyayı kısa bir anlık yaşam alanı gibi düşünürse, ilk insandan beri gelen ve kısa bir bakış ile bu dünyadan geçen herkesin aynı mekanı kullandığını kolaylıkla anlayabilir. Bugün dolaştığımız dağda, kıyıda, dere kenarında, ev kurduğumuz arazide binlerce yıl önce kim yaşadı? Ben kimin ayak izine basmış olabilirim? diye sormak ve düşünmek gereklidir. İnsanlık tarihi bir bütündür. Kur'an, "*Birbirinizle tanışmanız için sizi toplumlara ve kabilelere ayırdık*" (Hucurât-49:13) kuralı açık iken, bugün insan, tanışması gereken geçmişteki muhababına nasıl zarar verebilir? Bu ayete göre bırakın tahrip etmediği, toplumları tanımak için farklı toplumların dili, kültürü ve mimari eserlerine kadar her şeyini bugün bile koruma zorunluluğu vardır. Bütün dünya tek bir dil, tek bir renk, tek kıyafet ve tek mimari ile temsil edilemez. Sizin renginizi ve fizyonominizi beğenmeyen ve soykırım yapanlar da Allah'a ve ayetlerine savaş açmıştır. Müslümanlar uyanık olmalı ve öncelikle ırklarını, renk, dil, kültür ve diğer yaşam unsurlarıyla korumalıdır. Bu koruma Allah'ın ayetlerine sahip çıkmaktır.

Memlekette definecilik ve tarihi eser kaçakçılığı yasal olabilir ve memlekette daha bir çok şey yasaldır. Bütün yasa ve yönetmeliklerin sonunda yasayı yapanın faydasına olduğu anlaşılır. Komşunun veya milletin hakkını gasp eden bir yasa elbette yasal olabilir ancak haramdır, ahlaki değildir, vicdani değildir. Çünkü din bu yasanın tersini söylemektedir. Bu sorumsuzca yapılan definecilik, kaçakçılık, soygunlar ve tarihi eser düşmanlığı ne acı ki aynı zamanda bizi sürekli batıya muhtaç etmektedir¹⁸. Bunun nedeni hem Kur'an'a, bilime önem vermemek (soru sormamak) hem de şimdi yapıldığı gibi var olan değerleri -belgelemek ve sahip olmak yerine- yurt dışına satmaktır¹⁹. Bu durum insanlığa, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve de Müslüman olmaya da zıttır. Size ait olanları korumak sadece soyunuzun dayandığı dedenizden, babanızdan ibaret değildir.

Başka başlıklar altında da değinildiği gibi geçmişi sadece Kur'an'da adı geçen peygamber kıssaları ile sınırlı tutmak Kur'an'a terstir. "*Daha önce sana kıssasını anlattığımız elçilere de kıssasını sana anlatmadığımız elçilere de (vahy etmiştik). ...*" (Nisa-4: 164) ayeti ise geçmişi araştırmada eğer gönderdiği elçilere bakılacak olursa çok ama çok azı anılmıştır demektir. Yeryüzüne genel bakmak bir yana, büyük kara parçaları kıtalara, bu kıtalar üzerindeki devlet veya toplumlara, illerinden ilçelerine, köylerine kadar onbinlerce yıldır yaşayan toplumlar ve insanların kalıntıları sonsuz bilgi içerir.

¹⁸ Defalarca ifade edildiği (Kaplan 2024) gibi geçmiş döneme ait bir eser yerinden -kullanıldığı şekli ile- belgelenmeden alındığında bilimsel hiçbir değeri kalmaz. Kim kendi ailesine ait bir özel eşya veya fotoğrafı yabancı birinin evinde para vererek ziyaret etmek ister? Kendi büyüklerinizden birisinin özel eşyası (hatta fotoğrafı) kendi yaşadığı evde mi yoksa Batılı'nın özel koleksiyonu veya müzesinde mi daha anlamlıdır? Yurtdışına satılan bir eseri bilimsel açıdan değerlendirmek için araştırmacılara izin verilmediği gibi yapılan çalışmaya da ulaşmak için yabancı memlekete, yani eseri çalan ülkeye gitmek zorundasınız. Bu gidiş-gelişler ülkemiz bilim insanları için de hem zaman hem maddi açıdan kayıptır. Düşünün ki bir millet sadece geçmişi değil kendi ataları ve kültürünü (Türk Dili de dahil) araştırmak için bile yabancı kütüphane ve araştırma merkezlerine muhtaçtır.

¹⁹ Bugün bu kültür düşmanlığı, bilinçli-bilinsiz, bütün toplum kesimlerinde vardır. Bugün 1970-1980'li yıllara kadar %80'lik kırsal nüfusun hangisine ait eserin envanteri vardır? Bu toplumun yüzde kaçının evindeki etnografik (folklorik) eserlere sahiptir? Vatandaş para ve çağdaşlık hırsıyla elindeki tunç eşyayı bile satarken hatta naylon-plastik eserle değiştirir ve eritilmesine göz yumarken memleketin aydınları neredeydi? Sayıca kalabalık üniversiteler ve halk bilimi bölümleri bir envanter yapamaz veya devlet (Sürekli adı değişen ve birlikte olamayan "Kültür" ve "Turizm" Bakanlığı) ile işbirliği içine koruma-belgeleme yapamaz mıydı? Önce, binlerce yıllık yerleşimlere-köylere hayat veren insan uzaklaştırıldı ve sonrasında (maçı ne olursa olsun) bir kalemde geçmiş-köy, mahalleye çevrildi. Köye çevirme yasası ise kültürümüzün başına mezar taşı dikti ne yazık ki. Çok geç kalındı. Daha da üzücü olanı ise hala uyanılmış değildir. Çok yakında konuşacak yaşlı ve bakılacak-yazılacak eşya kalmayınca halk bilimi, tek tip, birkaç odası olan, eşyası sunta, elyaf malzemeli soğuk ve itici beton bina kültürüne yönelir artık. 1980'li yılların yaşantısı bile nostalji olarak özlenirken daha erken geçmiş unutuldu demektir. Acil olarak burakın yurt dışına satılmasına göz yummayı, etnografya kültür envanteri de yapılmalıdır. Çünkü milli ve yerli olan budur. Devletin veya milletin malı diye 1860-1870 yıllarından sonra veya önce diye nasıl ayırım yapılabilir? O zaman Atatürk'ün kendi özel eşyaları ve aynı dönemdeki halkın binlerce yıl öncesine giden geleneksel araç-gereçleri de yağma edilmez mi? Cumhuriyet dönemi kültürel mirastan sayılmıyor mu? Madem geç dönem eserleri kısa bir zaman dilimi ise evren düşünüldüğünde insanlık tarihi çok mu uzundur? İnsanın kendi kültürünü bu kadar önemsiz gösterir mi? Bu topraklardaki her eser veya malzeme insanlığın kültürel mirasıdır, aynen bizim birkaç on yıl öncesi kullandığımız malzemeler gibi.

Yaşamış insan sayısı, inancından, barınaklarına, yediğinden giydiğine herşey toprak altındadır. Müslümanlar ise Kur'an metni dışında hiçbir şeye bakmayarak adı geçen peygamberler dışındaki uyarıcıları görmezden geldiler. Oysa insanlar sadece Arap coğrafyası ve çevresinde yaşamıyor, yeryüzünün her noktasında yaşamaya devam ediyordu. İnsanlığın serüveni tek başına bir uyarı değil mi?

Bu bağlamda geçmişte yağmalayarak elde edilen para ile ağza alınan lokma haram olduğu gibi bahsedileceği gibi Allah'ın "gezip dolaşın" ibret alın dediği geçmişte yok etmek Allah'ın ayetlerini yok etmek değil midir? Sadece defineci değil daha çok imar ve iskan faaliyetleri sırasında geçmiş kültürlerin kalıntılarına inanılmaz-korkunç tahribat yapılmaktadır. Bu bağlamda arkeolojik çalışmalarla ortaya çıkarılan ve çıkarılacak olan Allah'ın ayetlerini insanlığa göstermek zorunluluk değil midir?

2.3. Geçmiş (Ayetleri) tahrip etmeği Kur'an mı emrediyor?

"Kulları içinden sadece (gerçeği) bilenler Allah'a saygı duyarlar."

(Fâtr-35: 28)

Halkın ve dinden geçim sağlayanların büyük kısmının Kur'an'ı ve arkeolojiyi bir araya getirmesi mümkün değildir ve getirmedi- getiremediler de. Her iki grubun Kur'an'a bakışları konusunda başlangıçta ifade edilen görüşler geçerlidir. Ciddi konularda halkın bir kesimini ve cahilleri bir tarafa bırakmak gerekiyor. Fakat, bu kadar açık ve net, üstelik Kur'an'da uyarı üstüne uyarı yapılmasına rağmen Kur'an ve İslam üzerine çalışan (istisnalar dışında) neredeyse hiç bir araştırmacı (alim, mealci, tefsirci, hadisçi, bilim insanı vs) Kur'an'a bu açıdan bakmamıştır. Hala aynı düşünce devam etmekte ve geçmiş kültürlerin Kur'an ışığında ele alınması veya amacı, çerçevesi ve yöntemi belli olan arkeoloji bilimi ötelenmektedir²⁰. Arkeoloji bütün insanlığın geçmişine her türlü teknik ve bilimsel yöntemi kullanarak bakar ve yorumlar. Birkaç bilim dalı ile ilişkilidir ifadesi bile arkeolojinin amacı, yöntemi ve felsefesinden daha doğrusu Kur'an'ın geçmişe bakışından uzak olduğunun kanıtıdır.

Batılılar dünyanın merkez (Orta Doğu?) kültürlerini gösteriş, ticaret ve sergileme için yağmaladılar. Onların çıkış noktası gösteriş ve para idi. Ancak en sonunda ne olacak bu kadar eser ve ne anlama geliyor diyerek sorgulamaya başladılar. İlk önce tipolojik ve zamansal malzeme tasnifi yaptılar ve sonra anlamını sorgulamak gerekir derken arkeoloji (tarafı da olsa) bugünkü aşamaya geldi. Dikkat edilirse bilim olmasının temelinde sorgulama yani merak/soru sorma vardır. Bu sorular Müslümanlar tarafından sorulmadığı için (yapılan tefsirler de dahil) Kur'an'ın insanlara dokunuşu yani geçmişe bakışı, geçmişten söz eden beşte üçlük konusu (geçmiş toplumlar) kapsam dışında kalmıştır. Kur'an'ın anlaşılması için emirlere ve özüne soru sorarak girilmediği için adı verilen

²⁰ Kuran ve Arkeoloji'yi bir araya getirmeye çalışan bazı ilahiyatçı kökene sahip üniversite mensupları ise arkeolojiden habersiz olduklarını okudukları ve kaynak olarak sundukları ile göstermişlerdir. Verilen bilgiler Arkeoloji bölümü Lisans programı 1. sınıf öğrencisi için bile yetersiz olan bazı eski ders notlarıdır. Bu nedenle ayetlerin yorumu ile bağ kurmak bu bakış açısı ile imkansızdır. Buna rağmen arkeoloji kelimesini muhatap almaları ise başlangıç sayılmasa da olumlu denebilir.

Son dönem ilahiyat çalışmaları ve ilahiyatçılar tarafından 'Kur'an ve Arkeoloji' bağlamında kitaplar, makaleler yayınlanmış olsa da henüz konunun içeriği açısından bakmak bir yana kapısına dahi yaklaşmadığı anlaşılmaktadır. Yine de arkeoloji ile Kur'an kelimelerinin bir arada ve bilime dönük ele alınması da takdire şayandır. Çünkü Arkeoloji doğrudan Kur'an'ı daha anlaşılır ve insanları inanç konusunda güçlü yapacak bilgileri içeren ve analiz gerektirecek derin konulara girilmemiştir. 'Arkeolojinin miadını doldurduğu' iması, 'eskilerin üzerine düşeni yapmış, icra edecek fonksiyonlarını ifa etmiş bazı konular dışında insanlığa sağlayacağı önemli faydaları kalmamış' ve 'müzelere yeterince eser kazandırıldığı' şeklindeki Kur'an çalıştığını söyleyenlerin ifadeleri Kur'an'ın ve arkeolojinin anlaşılmasının, kendilerinin ilgisizliğini de kendi dillerinden gösteren en net kanıtlardır. Hatta 'arkeoloji bilimine Kur'an'ın meşruiyet kazandırdığı' iddiası bu bilime ve bu bilimin ilkelerini belirleyenlere hakarettir. Müslümanların Kur'an'a farklı açıdan bakmadıkları gibi bakanlara olumsuz eleştirileri ise Kur'an anlayışı ile uyumsuz. Oysa Kur'an okuyanın arkeolojinin yani geçmişe bakan bilimin prensiplerini bulmalı ve geliştirmesi gerekirdi ve bu da Müslümanları haklı çıkarırdı. Arkeoloji Kur'an'a bakılarak yapılmadı ve yapılmıyor. Bu Müslümanların dahil olmadığı bir bilim dalıdır ve bunun sorumlusu, yapılanı yani sonuçlarına bile bakmayan Müslüman dünyadır. Kur'an'ın daha rahat anlaşılması için Allah'ın farklı ayetlerde ifade ettiği gibi geçmişe yani arkeolojinin gözü ile bakılması gerekir. Müslümanlar ise Kur'an ile ilgili çalışma yaparken kelam, akaid, tefsir ve fıkıh gibi konulara eğildiler ve yüzlerce yıl hep bu konuları tekrarladılar. Gereksizleri ise Hellen felsefesinin ve israiliyat gibi farklı kültür ve inançların dine sokulması ve halkı etkilemesiydi.

kıssaların tekrarlanması ve Peygamberler tarihi-Kıssalar gibi basmakalıp eserler dışına çıkılamamıştır. Kur'an'ın bütün yeryüzü ve bütün toplumların geçmişine bakınız dediği insanlığın günümüze kalan mirası, Müslümanlar tarafından belirli bir nokta ile sınırlı kalmıştır. Ki bu bakış ta batıda yapılan çalışmalardan aşırmadır. Ne yazık ki Batı Kültüründen bize kalan ve sık kullandığımız şekliyle ifade edilirse Orta Doğu'da (ki burası dünyanın merkezidir, Doğu'nun ortası değildir) yaşadıkları bilinen Peygamberlerle anılan toplumların arkeolojisi bile batılılar tarafından çalışılmaktadır.

Şimdi diğer bilimlerde (fen ve teknoloji gibi) olduğu gibi Kur'an'ı anlamak veya ayetleri açıklamak için Batı ve batıların çalışmalarına muhtaç durumdayız. Arkeoloji de batıda doğdu, Anadolu'ya geldi ve Kur'an'ın ısrarına rağmen hala kabul görmüyor. Belki adı Hellence (*arkhaios*: eski, *logos*: bilim) diye belirli toplum kesimlerine itici gelebilir. Ancak bu cahil kesimlerin zengin Arap-Fars ve Türk dillerinden türetilmiş isimlerini kullanarak bu bilimi daha önce yapmaları gerekirdi. Hiç olmazsa "*Hikmet/ ilim müminin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alır*"²¹ kuralını ilke edinseler ve onlardan geldiği noktada devir alınsa olmaz mı?

İnsanı dehşete düşüren fakat çok küçük boyutlu zelzele, sarsıntı, yıkım ve felaketlerin ise bazı toplum, millet ve halklar tarafından yaşandığı Kur'an'da anlatılmaktadır. Bu bağlamda Anadolu'da yani Türkiye'de yaşanan depremler Kur'an'da anlatılanların devamı değil mi? Çok sayıda yaşanmış ve bugün de yaşadığımız gibi örnek vermesinin nedeni, her insanın kısa ömründe kıyameti andıracak deprem yaşamasının mümkün olmadığı içindir. Daha açıkçası depremler belirli bölgelerde yoğunlaştığından hiç kar görmeyenler gibi yıkıcı deprem yaşamayanlar da vardır. Ayrıca sarsıntı, zelzele veya deprem gibi yıkım örneklerine sahip geçmişin araştırılması (arkeoloji) ve ziyaret edilmesi bir Kur'an emridir²².

Kur'an yok edilmiş toplumları anlatırken arkeolojik çalışma ile ortaya çıkarılmış ideal bir yerleşim yeri, kent veya bir yapının da tarifini yapmaktadır: "*(Nitekim), nice şehirler vardı ki o şehir (lerin halkı) haksızlık etmekteyken biz onları helak etmiştik. (O şehirlerde) duvarlar, (çökmüş) tavanların üzerine yıkılmıştır. Kullanılmaz hâle gelmiş bir kuyu ve (geride ıssız kalmış) heybetli bir köşk vardır.*" (Hacc-22- 45). Bu ayetteki "*çatıları çökmüş, ıssız halde*" ifadesi ile yapıların taşıyıcı sütun ve duvar gibi unsurlarının ayakta kaldığını hatta üzerlerini kapatan çatı veya kubbe gibi bir örtünün olmadığını ifade ederken yapının korunmasız kaldığını anlatmaktadır. Buradaki ıssız kelimesi ise doğrudan yaşamın olmadığına yani örtüsüz mekanların yaşama elverişli olmadığını ve sonunda terk edileceğini ve sahipsiz kaldığını (virane) vurgulamaktadır. Özellikle harabe kelimesi tam da bu ayetteki ıssız kelimesine yardım etmektedir. Hatta bir yapının yıkılma aşamalarını önce hayatın yok olması, yani kullanıcıların terk etmesi, sonra tavanların çökmesi ve en son duvarlarının çökmüş tavanlar üzerine devrilmesi olarak tarif eder ki bu sıralama bugün arkeolojik kazılarla da kolaylıkla görülebilir. Bu yıkımlar toplumun terk etmesi ve yapının doğa şartlarına terk edilmesi sonucu oluşur. Herhangi bir afet söz konusu değildir.

²¹ Tirmizi, İlim, 19 (Kim ilim için yola çıkarsa Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Melekler, hoşnutluklarından dolayı ilim talebesine kanatlarını serer. Sudaki balıklara varıncaya kadar yer ve gök ehli âlim kişinin başışlanması için Allah'a yakarır. Âlimin, âbide (ibadet edene) üstünlüğü, (parlaklık, görünürlük ve güzellik bakımından) ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Kuşkusuz âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler miras olarak ne altın ne de gümüş bırakmışlardır; onların bıraktıkları yegâne miras ilimdir. Dolayısıyla kim onu alırsa büyük bir pay almış olur)

²² İsrâ-17:17: "*Nitekim Nuh'tan sonraki nice nesilleri helak etmiştik.*"; Meryem-19: 74 : "*(Oysa) kendilerinden önce güç ve gösteriş bakımından daha güzel olan nice nesilleri helak etmiştik.*", 98: "*Onlardan önce nice nesilleri helak etmiştik. Sen onlardan herhangi birinden bir şey hissediyor veya onlara ait cılız bir ses (bile) duyabiliyor musun!*"; Kasas-28: 58 "*Biz refahından şırmamış nice şehri helak etmişizdir. İşte kendilerinden sonra içinde az oturulabilen evleri! Onlara biz mirasçı olmuşuzdur.*"; Secde-32: 26 "*Yurtlarında dolaştıkları kendilerinden önceki nice nesli helak etmiş olmamız onlara (sonrakilere) yol göstermedi mi? Bunlarda elbette dersler vardır. (Gerçeği) dinlemezler mi?"; Yâsîn-36: 31 "Onlar (müşrikler), kendilerinden önce nice toplumları helak ettiğimizi, onların (eskilerin), diğerlerine (yaşayanlara) tekrar dönmediklerini hiç mi düşünmediler!"; Sâd-38: 3 "Onlardan önce nice nesilleri helak etmiştik de feryat etmişlerdi; (ancak) kurtulmaları mümkün değildi."; Kâf-50: 36 "Biz onlardan önce kendilerinden çok daha güçlü olan ve (ölümden kurtulmak için) "Sığılacak bir yer var mı?" diye diyar diyar dolaşan nice nesilleri yok etmişizdir.". Muhatap toplumun 1400 sene önceki coğrafya ve tarih bilgisi dikkate alındığında yanı başında örnek varken Avrupa veya Amerika kıtasından örnek vermek anlamsız olurdu. Bu ayetlere itiraz edenler önce ibret açısından insan olarak kendilerine bakmaları yeterlidir. Ancak bugün din adamları hem kendi buldukları coğrafyadan hem de dünyanın bir başka köşesinden örnek verebilirler. Çünkü insanlığın bilgi birikimi çok daha fazladır.*

Devamında anlatılan 'kullanım dışı kalmış kuyular' en güzel örneklerini Akdeniz ve çevresi kültürlerde dolayısıyla en çok ihtiyaç duyulan sıcak ve yağmuru az memleketlerin bir mimari unsuru olarak anlatmaktadır. Suyu bol olsa bile temizliği ve onarımı gerektiğinden kullanım dışı kalmaları su ihtiyacı için sürekli insan tarafından kullanılmasına bağlıdır. Diğer taraftan bir yapının hayatta kalması şartını da insanın kullanmasına bağlar. 'Yüksek köşklerin' de zamanla terk edileceği ve dünyaya yapılan yatırımın geride kalanlara ibret olması dışında bir işe yaramayacağına işaret etmektedir. İnsana yaptığı uyarı; lüks ve görkemli yaşamı Allah'ın verdiğini anlatan Kur'an ayetleri, asıl meselenin dünyada rahat yaşanması değil bu bolluk ve lüks içinde Allah'ın unutulmaması, zulüm yapılmamasıdır. Aksi halde sonları aynı veya benzer olacak, varlık ve lüksün (kalanlara ibret olması hariç) kimseye faydası olmayacaktır.

Hacc Suresindeki bu ayetten maksadın aynı zamanda geçmişte yaşamış toplumlar olduğu çok açıktır. Yeryüzünde üzeri kum, toprak, orman ve çalı ile kaplı herhangi bir kent veya yapı sadece bir zamanlar içerisinde yaşayanların varlığını fakat şimdi fiziksel ve sesli insani-varlıkların kalmadığının belgesidir. Sessiz tanık olan bu ayetin görselleri ise kalıntılar ve üzeri kaplı kentlerdir. Bu koca şehirler toprak altında nasıl kaldı sorusunu soranlar, kazı alanlarını yakinen görenler değil mi?

Allah'ın ayetlerine zıt hareket edenlerin sonlarının ne olduğuna örnek olması açısından Hacc suresi kırk beşinci ayetine bakmak gerekir: "Ayetlerimiz hakkında (onları) aciz (kılmaya) çalışanlara gelince, işte bunlar cehennem halkıdır"²³ ayeti doğrudan bütün ayetleri (yaratılmış ve indirilmiş) kapsarken eski toplumlardan, geçmişten kalanları da içine alır. Bu ayetin mealini Ahmet Tekin daha da Türkçeleştirmektedir: "Bizim kendilerine gücümüzün yetmeyeceğini, bizim koyduğumuz kuralların dışına çıkıp yakalarını kurtaracaklarını zannederek âyetlerimizi, Kur'an'ımızı ve ilkelerimizi tesirsiz kılmak için birbirlerini geride bırakıncasına çalışan güç ve iktidar sahipleri, ilim adamları ve yazarlar, işte onlar, kaynayan, köpüren cehennem azabına müstehak olanlardır". Çünkü yeryüzünde yaşanmış her şey Allah'ı anlatan, O'nun gücünün ve hakimiyetinin birer delili, belgesidir. Yıkılmaz, çökmez ve dağılmaz dedikleri iktidarları ve sarayları nasıl sessiz harabeye döndü ise yaşayanlara da öncekilerin kaldığı durumu örnek vererek uyarıyor.

İnsanların doğup, büyüme ve ölmeleri gibi toplumların da ortaya çıkması, ilerlemesi ve çöküşü ile geride kalanlar da Allah'ın varlığının delilidir²⁴. Bu kural (dönüşüm) toplumlar için de geçerlidir. Hiçbir organize topluluk ve devlet, sonsuza dek hayatta kalamaz. Nebatat, hayvan ve insan yaşamı, yer ve gök olayları (yağmur, kar vs) gibi toplumların yükselmeleri, düşüşleri ve çöküşleri de evrensel bir düzene tabidir. Sürekli şahit olunan doğa olaylarını (Mü'minûn-23: 12-14; Yâsîn-36:38-40) hiç kimse inkar edemez, değiştirilemezler ve insan hizmetindedirler (Bakara-2: 164; Hacc-22: 5; Nahl-16: 65; Yâsîn-36: 33, 41; Câsiye-45: 13). İnsan bu kanunları araştırmakla görevlidir. Hem keşfedecek hem de yararına kullanacaktır. Bilgi sahibi olunursa yararlanma daha fazla mümkün olur. Ancak insanların fark edemedikleri çok daha fazla olay meydana gelmektedir. İster fark edilen isterse fark edilmeyen (ama bilinmesi gereken) olaylar Kur'an'da Allah'ın yasaları-sünneti olarak (ayet) ifade edilir. Evrendeki yasalar, hem doğa hem de toplumsal olaylarla ilgilidir. Toplumların yükselmeleri, gerilemeleri, çöküşleri de evrensel ilâhî yasalardır (sünnetullah). Sünnetullah, yeryüzünde ve insanların davranışlarında Allah'ın koyduğu kuralların işlemesidir ve bu yasa herkes için geçerlidir. Geçmişte olduğu gibi bugün bile bu toplumsal yasalar geçerlidir ve sürekli işlemeye devam edecektir. Kıssaların (hatta Kur'an'ın asıl amacı) da budur: uyarı (ibret) (Haşr-59: 2.). Geçmiş toplumların yaptıklarını bugün yapanlar da, sünnetullah gereği aynı sonla karşılaşacaklardır. Kur'an tarih kitabı değildir ancak koyduğu ilkelerden yola çıkarak tarihsel ve arkeolojik araştırma yapmak insanın görevidir.

²³ Hacc-22: 51; Benzer ayetler için bkz. Sebe-34: 5: "Ayetlerimizi aciz bırakmak için karşılıklı olarak uğraşanlar için de en kötüsünden elem verici azap vardır".; Sebe-34: 38: "Ayetlerimizi aciz bırakmak için karşılıklı olarak uğraşanlara gelince, onlar da azapta hazır kılınacaklardır".

²⁴ Toplumların ömürleri ile ilgili ayetler: A'raf-7: 34: "Her ümmetin bir süresi vardır. Süreleri gelince ne bir saat (bir an) geri kalır ne de öne gelebilirler".; Yunus-10: 49: "Her ümmetin bir süresi vardır. Süreleri geldiği zaman artık ne bir saat (bir an) geri kalabilirler ne de ileri gidebilirler." Hicr-15: 5: "Hiçbir ümmet, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez".; Mu'minun-23: 43: "Hiçbir ümmet, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez".

Toplumların mutlu bir yaşam sürmeleri veya acıklı sonla ortadan kalkmaları kendi yaptıklarının sonucudur. Moral değerler, ahlak, dünya ve insana bakış, insan ve toplumlar arası ilişkiler, insanın Allah'a bakış açısı ve insanın insan olarak nerede durduğu bu yasaların özüdür. İnsanlık tarihinin ve uygulanan yasaların gösterilmesi için örnek kıssalar vardır. Kur'an'da geçmişten söz eden ayetler, 'geçmiş bilmenin önemi açısından araştırılsın' gibi bir tavsiye ile geçirilemez. Kur'an sürekli olarak 'görmediler mi', 'bakmazlar mı', 'düşünmezler mi', 'akletmezler mi' ayetleri ile geçmiş, doğa ve toplumsal yasaları araştırmayı ve bilmeyi ve de hayata uygulamayı emreder²⁵. İnsanlık tarihinin ve toplumsal olayların değişimlerini (olaylara yön veren neden ve sonuçları) ilk kez ortaya koyan İbn Haldun'un da fikirlerine (tarih felsefesi ve yorumu) ilham veren Kur'an ayetleridir. Özünde din olan bu yasalar insanlığı kuşatır ve din her zaman vardır. Kıssalarda hem yükselme ve ilerleme sebepleri hem de çöküş ve yok oluş sebepleri sunulur. İnsanlar gibi toplumların da belli bir yaşam süreleri vardır (A'râf-7: 34; Yûnus-10: 49; Hicr-15: 4-5). Fakat insanın ölümü kaçınılmazken toplumların değişim veya ölümü için bir yasadaki söz edilemez. Çünkü toplumlar gelişme, duraklama ve çöküş evrelerini insan gibi yaşasalar da ömürleri insan gibi kısa değil daha uzun olabilir. Fakat Kur'an'a göre bir toplum, yeteri ölçüde uyarılmadığı veya tam bir ahlaki çöküş yaşamadığı sürece yok olmaz (En'âm-6: 131; Hûd-11: 117). Toplumun yok olması için ahlakının bozulması yeterlidir ve bu yok oluş helak olarak ifade edilir.

İşte sürekli aynı mekanda gezip-gelip geçen insanlar ve toplumlardan geriye yaşadıkları maddi kalıntılar kalmıştır. Hatta bu izler, en erkeni en altta, günümüz en yakın olanı en üstte olmak üzere birbirleri üzerine binmiştir ve höyükler böyle oluşmuştur. Bugün cahil toplumun farkında olmadan definecilik adı altında yaptığı da bu ayete ve ayetlere karşı savaşmak ve özellikle geçmişten kalanları tahrip etmektir. Hacc suresi kırk beşinci ayetin devamında ise: *"Yeryüzünde hiç dolaşmadılar mı ki, kalpleri olsun da onunla akıllarını çalıştırsınlar, kulakları olsun da onlarla duysunlar. Şu bir gerçek ki, kafadaki gözler kör olmaz ama göğüslerin içindeki gönüller körleşir"* (Hacc-22: 46) ifadesi ile yeryüzünü gezip dolaşmayanların insani duygulardan da yoksunlaşacağını açıklar. Yine Allah'ın ayetlerini yani geçmişin izlerini imha edenler için, bir insanın geçmişten günümüze kalan ve Kur'an'ın dolaşıp görsünler dediği her türlü eseri tahrip etmenin Allah'ın ayetini ortadan kaldırmak olduğunu bilmeleri gerekir. Bu yanı sıra düşenlerin ise zalim (Araf-7: 37) ve cehennem dostu olduklarını düşünmeleri gerekir çünkü Allah açık gerçeği böyle söylüyor. *"Onlara ayetlerimizi ufuklarda ve öz benliklerinin içinde göstereceğiz. ..."* (Fussilet-41: 53) ayeti ise Allah'ın birliğine işaret eden bütün yaratılmışlar ve eserler anlamına gelir. Allah'ın her iki ayette de bir gerçeği insanlara göstermek, gerçeği ispat etmek için dayanak olarak ayetlerini öne sürmekte ve insanlara, bu ayetlere bakmaları için emretmektedir.

Dolayısıyla Kur'an'da ifade edilen ayet kelimelerinin çeşitleri en başta kıssaların amaçlarında da kullanılır²⁶. Ayetlerde de ifade edildiği gibi 'ibret', 'ders', 'ayet' kelimeleri Arapça metinde de 'ayet' kelimesi ile anlatılmaktadır. Elbette ki kıssalar Kur'an'ın eğitim üslubundan biridir ve hem öğretici hem de eğitimi-inancı kuvvetlendirici etkisi vardır. Kıssaların maddi açıdan bize kalan görselleri, yeryüzünde bu kavim veya topluluklara ait kalıntılardır. Geçmişten bugüne kalanların tümü, Allah'ın insanları eğitiminde birer aktif öğretim araçlarıdır. Dili canlı kılan ise görsel malzemeler olduğundan, ayetlerin ifade ettiklerinden yola çıkarak göz, akıl ve kalbi devreye sokmaktır. Bir bakıma geçmişe ait

²⁵ Çünkü Allah'ın değişmez yasaları bilinirse insan kendi faydasına kullanabilir. Bilmeyen bu yasaları olumsuz yönde yaşar. Geçmişlerin yaşamını, yükselme ve çöküşlerini bilerek yaşayanlar aynı hataları yapmazlar ve daha mutlu ve uzun yaşayabilirler. İnsan ve toplum için mutluluğun anahtarı Allah'ın yasalarını bilmektir. Bireysel mutsuzluk ve toplumsal çöküş bu yasaları ve formülleri bilmemenin sonucudur. Yeryüzünde mutsuzluğu ortadan kaldırmak Allah'ın yeryüzündeki yasalarını tanımaya bağlıdır.

²⁶ Zariyat-51: 38: *"Musa'da da (dersler vardır). Onu apaçık bir delil ile Firavun'a göndermiştik."*; Yunus-10: 92: *"Senden sonra geleceklere bir ibret olması için bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. Şüphesiz ki insanlardan birçoğu delillerimizden habersizmiş gibi davranır."*; İbrahim-14: 5: *"Yemin olsun ki Musa'ya da "Kaomini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (geçmiş toplumların başına getirdiği felaket) günlerini hatırlat!" diye delillerimizle göndermiştik. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için dersler vardır."*; Ta Ha-20: 128: *"Yurtlarında dolaştıkları kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmiş olmamız, onlara bir yol göstermedi mi? Şüphesiz ki bunda, (kötülüklerden) engelleyen akıl sahipleri için deliller vardır."*; Sebe-34: 19: *"(Bunun üzerine) "Rabbimiz! Seferlerimiz (yolculuk yaptığımız şehirlerin) arasını uzaklaştır!" demişler ve kendilerine yazık etmişlerdi. (Biz de) onları sözlere (ibretlik anılara) çevirmiş ve onları tamamen parçalamıştık. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için dersler vardır."*

olanların tahribi ders malzemesini ortadan kaldırmaktır ve eğitimin ilk aşamasına engel konulmaktadır. İlk ders okudur, aynen ilkokulda olduğu gibi ilk derslerde görseller ağırlıklıdır. Amaç yazı ile hayatı görsel aracılığı ile birleştirmektir. Bu açıdan bakılınca yeryüzünde yaratılmış her Şey görseldir ve insan ilk dersi ancak kendisine ve çevresine bakarak alacaktır. Tahrip edilen her kent veya eser, görselliğini kaybedeceği için s z n-Kur'an'ın anlaşılmasını da zorlaştırmaktadır. Allah insanı eğitirken temsiller ve örnekleri bol yöntem seçmiştir. Aksi halde duvar, tavan, su kuyusu ve köşk gibi farklı mimari ve mimari elemanı örnek olarak sunmazdı. Her bir kalıntının insana katacağı değer ayetlerle açıklanmıştır. Dolayısıyla sadece kıssaların metni değil, bize anlatılan görsel malzeme de birinci derecede insanın eğitiminde etkindir.

Çok sayıda insanın görmek için can attığı Nabatiler'in Petra (Ürdün) kenti, kumtaşı kayalıklara oyulmuş görkemli, gösterişli, ihtişamlı, insanda hayret uyandıran yapıtlarıyla (tapınak, saray, ev, sarnıç ve mezar gibi) Allah'ın delillerinden sadece biri değil, birçok yönden Kur'an'a –daha kolay anlaşılması için- kanıt sunan bir örnektir. Hz. Salih'in Semud kavmi kentlerine²⁷ benzer. “Ovalarında köşkler ediniyor ve dağlarından evler yontuyorsunuz.” ifadesi ile Semud kavminin yaşadığı bölgenin düz yerlerinde saraylar ve köşkler edindikleri, (Petra benzeri) dağlardan da evler yonttukları ifade edilmektedir. Benzer ifadeler ise “şımarıklık yaparak dağlardan (kayalardan) evler yontuyorsunuz.” (şu'ar -26:149) ve Hicr halkını ifade eden “...Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyuyorlardı.” (Hicr-15: 80-82) ayetleridir. Hz. S lih, kavminin dağlardan evler yonttuğunu, üstelik bunu şımararak gerçekleştirdiklerini beyan ederek, güçlü, kuvvetli ve dayanıklı kaya evlerde güvende olacakları zanlarının hatalı olduğunu kendilerine bildirmektedir. Özellikle ayetteki ( min ne) kelimesi, Semud kavminin bu kaya evleri güvenlik (emin olmak) için inşa ettiklerini ortaya koymaktadır. Kayalardan güvenli evler yapan bu kavim, bu özellikleriyle övündükleri için, bunun yersiz bir kuruntu olduğu kendilerine hatırlatılmış olmaktadır. Aynı zamanda bu evlerin sağlamlığı ve uzun ömürlü oluşları dile getirilmekte ve bir bakıma övülmektedir. Bu sağlam kaya evler, (yanı başımıza Anadolu'da binlercesi olmak üzere) birer delil olarak bize kalmıştır. Bu surelerdeki ifadeler, Semud kavminin bu kaya Őehirleri yapıyor oluşlarıyla övündükleri ve kendilerini son derece güvende gördükleri, şımarıdıkları, bu nedenle Hz. S lih'in sözlerine itibar etmedikleri anlaşılmaktadır. Onların ovalarda köşkler edindikleri gibi belki de birer sığınak olarak kayalardan evler yonttukları, bu sayede güven içinde oldukları hatırlatılmaktadır. Böyle bir kenti veya anıt eseri, mezar veya yapıyı tahrip ederseniz Kur'an'daki ayetin delilini tahrip etmiş olursunuz. Petra, Dünya Kültür Mirası olmasaydı belki de tahrip edileceklerdi. Oysa bu ve bunun gibi kültürel miras Kur'an'ın mirası olarak Müslümanlar tarafından korunmalıdır.

Kıssalarda anılanlar ve geçmişten kalanların tümü insan tecrübesinin eserleridir. Daha  zetle Kur'an'da sözü edilen veya söz edilmeyen tüm olaylar insan içindir. İnsana verilen yetenekler, geçmişi ve yeryüzünde-gökyüzünde olan her Şeyi kendisi için bir sahne olduğunu düşünmesidir. Canlı ve cansız varlıkların, olayların tümünün saklandığı bir kitaptır yeryüzü. Kur'an ve yeryüzü-gökyüzü bilgileri örtüşür. Bu örtüyü görecek kişi de zihnen/kalben ve fiziksel seyahate çıkmalı ve yeryüzünü dolaşmalıdır. Bugünkü anlamda deniz kenarında eğlence değildir seyahat. Özellikle Kur'an, inanmayanlara gerçeği görmeleri açısından, inananlara ders almaları açısından canlı-cansız varlıkların diliyle konuşur. Geçmişe ait kentler, savunma yapıları, su setleri, hanlar, saraylar, hamamlar, harap olmuş viraneye dönmüş yaşam alanları ve evlerin de bir dili vardır. Bu dil ile Peygamberlerin kullandığı dil aynıdır ve canlı-cansız varlıklar da habercidir. İşte habercilerden haber alacak kişi ise insandır. Hem doğal olayları, hem de insan faaliyetlerini görme açısından insan seyahate çıkmalıdır. Bu seyahatte doğa ile birlikte yaşamı da öğrenmesi zorunludur.

Başlangıçtan günümüze insanlığa dair her kıssa veya olaya, her esere Kur'an gözüyle bakılmalıdır. Tecrübe hem bilgi hem de deney ile elde edileceğinden aşağıdaki ayet bu durumu gayet

²⁷ A'râf-7: 74: Allah'ın)  d (kavmin)den sonra sizi halifeler (sorumlular) kıldığını ve yeryüzüne (bu topraklara) yerleştirdiğini hatırlayın! Ovalarında köşkler ediniyor ve dağlarından evler yontuyorsunuz. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ve yeryüzünde bozguncular olarak karışıklık çıkarmayın!". Semud kavminin yaşadığı bölge bugün Arabistan'ın kuzeyindeki Hicr bölgesidir ve kast edilen y re Hz. S lih'in kavminin yaşadığı ve kayalardan oyularak Őekillendirilen kaya Őehirdir.

net açıklamaktadır. “Ya şu kişi gibisini görmedin mi? Çatıları çökmüş, duvarları-damları yere inmiş bir kente uğramıştı da şöyle demişti: "Allah şurayı ölümünden sonra nasıl hayata kavuşturacak?" ...” (Bakara-2: 259).

Benzer bir arkeolojik eğitim ve öğretim modeli ise Hz. İbrahim ile ilgilidir. Seçilen bütün konular hayatın gerçeklerinden alındığından gerçeklerin yok edilmesine yani geçmişin tahribine izin verilemez. “De ki: "Yeryüzünde dolaşın da bir bakın nice olmuştur günahkârların sonu!"” (Neml-27: 69) ayetinde ifade edildiği gibi bağlantı kurmak için izlemek, görmek şarttır. Dolayısıyla din aktif olarak öğrenilen, aktif olarak yaşanan bir ‘güzel ahlak’ olduğundan, Allah’ın seçtiği ve zorunlu tuttuğu geçmişi görerek, etrafa bakarak öğrenmek için geçmişin korunması zorunludur. Yeryüzünde modern yollar, köprüler, barajlar ve gökdelenler çoğalırken, insan yetiştirme, insani değerler ve güzel ahlak göz ardı ediliyor. Bu durum bir felaket, helak ve yok oluş sebebidir. Millet ve üyesi olarak önce kendi dil ve kimlik özelliklerinizi (en iyi benim söylemi ile değil) koruyacak ve sonra da (Kur’an’ın dediği gibi) bu farklı milli renklerle uyum içinde yaşayacaksınız ki Allah’ın varlığının delilleri korunmuş olsun.

2.4. Putlar/heykeller mi, insanlar mı hatalı?

“Sizin Allah’ı bırakıp bir takım putlar edinmenizin sebebi, sırf bu dünya hayatında birbirinize duyduğunuz sevgi bağları ve aramızda oluşturduğunuz kirli çıkar ilişkileridir. Fakat kıyâmet günü birbirinizi tanımayacak ve birbirinize lânet yağdıracaksınız. Sizin varacağınız yer ateştir; sizi oradan kurtaracak yardımcılarınız da olmayacaktır.”

(Ankebût-29: 25).

Geçmiş tahrip edenlerin Kur’an’ı bilmemeleri dışında bir başka bahaneleri ise ‘gavurun malı’ veya definesi, putu, heykeli mantığı ve dilini kullanmalarındadır. Ne Kur’an ne de hadislerde İslam’a ait olmayan farklı din ve kültürlerden kalan tapınak, kilise ve diğer yapı ve eserlerin tahribatını uygun gören bir açıklama vardır. İslam’ın ilk dönemlerinde geçmiş kültürlerin eserlerine ve dinlerine²⁸ gösterilen saygı ne yazık ki günümüzde gösterilmemiştir. Antik eserleri para ile satmak ve bağışlamak, hediye olarak sunmak da bunlar arasına eklenmiştir. Dini çevreler ise aynı dönemde geçmişlerin eserlerini gereksiz ve putlar olarak gördüğü gibi bu düşünce hala devam etmektedir. İlkel dinlerin kült uygulama ve eserlerinden başlayarak en görkemli firavun sarayları, tapınaklar, dikili taş ve mezarlarına kadar bütün eserler insanların görmesi ve firavunlaşmaması için korunmalı ve anlaşılmalıdır. Bu bir görevdir. Bu görevi batılının yasa ve yönetmeliklerinden değil Kur’an’dan alınrsa herhangi bir eseri define adı altında gruplandırmak ve sınıflara ayırarak satmak gibi bir hataya da düşülmezdi.

Genelde İslam kaynaklarına atfedilen “putperestlik Hz. Nuh dönemi ile başlar” düşüncesi, evrensel bakış açısı olmadığı gibi Kur’an’ı anlamamanın da bir ifadesidir. Çünkü Kur’an bütün insanlığı konu edinir. Ancak ismi bilinen peygamberler ve onların mücadele ettiği putperest toplumlar örnek verilerek insanlığı ve putperestliği belirli bir zaman ve bölgeye sıkıştırmak doğru değildir. Müslümanların pagan ve putperest kültürü bilmeden yorum yapmaları ise Kur’an’ı dar bir alanla sınırlı tutar. Bir başka ifadeyle sadece Kur’an’ın indirildiği coğrafya ve yakın bölgeler ile ilişkisi dışına çıkmazda bugünün putları görülemez.

Kur’an’da canlı uzuvların (organların) konuşacağı ve sahibi hakkında aleyhte şahitlik yapacağı ifade edilir²⁹. Benzer şekilde tapınılan (şekillendirilmiş taşlar) putlar da kendi dilleri ile öteki dünyada kendilerine tapınanlar hakkında aleyhte şahitlik edeceklerdir.: “O gün (Allah) onların hepsini toplayacak; sonra meleklerle “Size tapanlar bunlar mıydı?” diye (sora)caktır.” (Sebe’-34: 40)³⁰. Putlarla ilgili çeşitli

²⁸ Kâfirûn-109:6.

²⁹ Nur-24: 24: “O gün, dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarıyla ilgili olarak aleyhlerinde şahitlik edecekler.” ; Yasin-36: 65: “Bugün onların ağzlarını mühürleyeceğiz; kazandıkları (yaptıkları) hakkında bize elleri konuşacak ve ayakları da şahitlik edecekler”.

³⁰ Burada melekler ilk anlam olduğu gibi “Allah’tan başka ibadet ettikleri putlar,” yani kanatlı heykeller/putlara tapınıldığı anlamı da vardır. Benzer ve daha güçlü anlam Furkan suresinde yer alır: “Onları (cehennemlikleri) ve Allah’ın peşi sıra taptıkları varlıkları bir araya getirdiği gün, (Allah) “Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yolu şaşırtdılar (yoldan saptılar)?” diye soracaktır. Onlar (melekler) de şöyle demiş (olacaklar)dır: “Seni peşin sıra dostlar edinmek bize yakışmazdı. Fakat sen onlara

ayetlerde ahşap, taş, tunç vs gibi malzemedan yapılmış çeşitli ağaç, kuş, hayvan, gök cismi, ateş, karışık yaratık veya insan biçimli heykellerden bahsedilmekte ve bu tapınma şekli ilkel tapınma şekli gibi görölmektedir. Fakat Kur'an'da puta tapma ve şirk (Yaratıcı olarak Allah'a eş aday gösterme), çok farklı ve geniş anlamda yer tutar. Elbette putlar ve heykeller araçların birer şeklidir ancak insana faydası olmayan sadece bunlar değıldir³¹. Allah'tan başkasına aşırı sevgi gösterme de şirktir ve bir çeşit puta tapınmadır. "İnsanlar içinde öyleleri vardır ki, Allah dışında bazılarını Allah'a eş tutarlar da onları Allah'ı sevmiş gibi severler."³² ayeti bu durumu açıklar.

Bu putların anılmasının gerekçesi insanların yaratıcı Allah ile taş vs maddeden çeşitli şekillerde yapılmış uydurma ilahlar³³ arasındaki farkı görmelerini sağlamaktır. Bu sahte ilahların sahteliğini bilimsel ve edebi bir dille "Onları sana bakar görürsün. Halbuki onlar, görmezler..." (A'râf-7: 198) ifadesini doğrudan fiziki varlık olarak tapılan putları-heykelleri betimleyerek anlatmaktadır. Putları bakabilen varlıklar olarak tasvirinin amacı putların yüzlerinin tapınanlara doğru dönük durduklarını gösterir. Bu tip putlar-heykeller Mezopotamya kültürlerindeki heykellerin en belirleyici fiziksel özelliğidir. Arap dilinde "yüz-yüze" "karşılıklı" anlamında "karşılıklı iki dağ" benzetmesi ile aynıdır. Burada cansız heykelin karşısında durarak tapınan bir kişinin tapılan nesne ile karşılıklı-antitetik duruş tasviri yaparak her ne kadar tapınan canlı olsa da haktan yüz çevirdiği için görme yerine bakma fiilini kullanarak haktan istifade etmemiş bir kalp ve nefis anlatılmıştır. Çünkü onlar (müşrik-put) için bakmanın gerçekleşmesine rağmen, gerçeği görmenin uzağında oldukları ifade edilmiştir. Kısaca sen, onların sana baktıklarını sanırsın fakat onlar, aslında bakamazlar, kördürler. Bir bakıma onlar seni

ve atalarına bol nimet verince (Allah'ı) hatırlamayı unuttular ve helaki hak eden bir toplum oldular." Furkan-25: 17-18; Putlarla ilgili diğer ayetler: Şuara-26: 71: "Onlar "Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz!" demişlerdi."; Ankebut-29: 17: " Siz Allah'ın peşi sıra birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Şüphesiz ki Allah'ın peşi sıra tapıtıklarınız, size rızık veremezler. Rızıkı Allah katında arayın! O'na kulluk edin ve O'na şükredin! Yalnızca O'na döndürüleceksiniz."; Ankebut-29 25: "(İbrahim) şöyle demişti: "Siz sadece aranızdaki dünya hayatına özel bir sevgi uğruna Allah'ın peşi sıra birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve bir kısmınız bir kısmına lanet edecektir. Barınağınız ateştir; sizin için asla yardımcılar da yoktur!". Putlarla ilgili diğer ayetler: Şuara-26: 71: "Onlar "Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz!" demişlerdi."; Ankebut-29: 17: " Siz Allah'ın peşi sıra birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Şüphesiz ki Allah'ın peşi sıra tapıtıklarınız, size rızık veremezler. Rızıkı Allah katında arayın! O'na kulluk edin ve O'na şükredin! Yalnızca O'na döndürüleceksiniz."; Ankebut-29 25: "(İbrahim) şöyle demişti: "Siz sadece aranızdaki dünya hayatına özel bir sevgi uğruna Allah'ın peşi sıra birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü birbirinizi tanımazlıktan gelecek ve bir kısmınız bir kısmına lanet edecektir. Barınağınız ateştir; sizin için asla yardımcılar da yoktur!".

³¹ Allah'tan başkasından şefaata dilemekle ilgili bkz. Zümer-39: 3: " Dikkat edin! Arı duru din yalnızca Allah'a aittir. O'nun peşi sıra dostlar edinenler "Onlara, bizi yalnızca Allah'a biraz yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz!" (derler). Şüphesiz ki Allah ayrılmışa düştükleri şeyler (konusunun)da aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah yalancı ve inkarcı kimseyi doğru yola ulaştırmaz." ; Zümer-39: 44: "De ki: "Şefaata tamamen ve yalnızca Allah'a aittir. Göklerin ve yerin otoritesi yalnızca O'na aittir. Sonra da yalnızca O'na döndürüleceksiniz."; İsrâ-17: 56: "De ki: "O'nun (Allah'ın) peşi sıra (ilah olduğunu) sandıklarınıza yalvarın! (Ne var ki) onlar, sizin darlığınızı gidermeye de (hakkınızdaki hükmü) değıştirmeye de güç yetiremezler." ; İsrâ-17: 57: "Onların yalvardıkları bu varlıklar bile aslında -hangisi daha yakın olacak diye- Rablerine yol ararlar. O'nun merhametini umar ve azabından korkarlar. Şüphesiz ki Rabbinin azabı sakınılması gereken önemdedir." ; Zuhuruf-43: 86: "O'nun peşi sıra yalvardıkları varlıklar, şefaata (yetkisine) sahip olamazlar. Ancak bilerek gerçeğe şahitlik eden (melek)ler hariç!"; Rum-30: 13: "(Allah'a koştuğunuz) ortaklarından kendilerine hiçbir şefaataçı çıkmayacaktır. Zaten onlar ortaklarını da inkâr edeceklerdir.". Allah dışındakilere aşırı saygı gösterme, yüceltme, ululama, tanrılaştırma yani tazimde bulunma ile ilgili ayetler için bkz. Maide-5: 116: "(Hani Allah "Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara 'Beni ve annemi, Allah'ın peşi sıra iki ilah edinin!' diye sen mi dedin?" dediği zaman, (İsa) "(Haşa)! Sen yücesin. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Ben onu böyleseydim sen onu elbette bilirdin. Sen bendekini bilirsin, (oysa) ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki gizlilikleri bilen ancak sensin sen." demiş (olacak)tır!"; Tevbe-9: 31; "(Yahudiler) hahamlarını (bilginlerini), (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i (İsa'yı) Allah'ın peşi sıra rabler edinmişlerdi. (Oysa) onlara ancak tek bir ilaha kulluk etmeleri emrolunmuştu. O'ndan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştuğularından yücedir." ; Sebe-34: 40: "O gün (Allah) onların hepsini toplayacak; sonra meleklerle "Siz tapanlar bunlar mıydı?" diye (sora)caktır."

³² Bakara-2: 165: " İnsanlardan bazıları, Allah'ın peşi sıra ortaklar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır. Zalimler azabı gördükleri zaman (anlayacakları gibi) bütün kudretin yalnızca Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu keşke (önceden) gör(üp anlayabil)seleirdi! ".

³³ A'râf -7: 190: "(Allah) onlara iyi (sağlıklı) bir çocuk verince, kendilerine verdiği (çocuk) hakkında O'na ortaklar koşarlar. Allah ise onların ortak koştuğularından yücedir."; A'râf -7: 191: "Kendileri yaratılmakta olan ve hiçbir şey yaratamayan varlıkları mı (Allah'a) ortak koşuyorlar!"; A'râf -7: 192: " (Oysa putlar, onlara yardıma güç yetiremez, (kendilerine bile) yardım edemezler." ; A'râf -7:193: " Onları (putları) doğru yola çağırırsanız size uyamazlar; onları davet etseniz de sussanız da sizin için birdir." ; A'râf -7: 94: "Allah'ın peşi sıra yalvardıklarınız da sizin gibi kullardır. Doğruysanız, kendilerini çağırın da çağırınıza cevap versinler!"; A'râf -7: 195: " (Putların) kendileriyle yürüyebilecekleri ayakları, tutacakları elleri, görecekleri gözleri veya duyacakları kulakları mı var (neleri var)! De ki: "Ortaklarınızı çağırın, sonra bana (istediğiniz) tuzağı kurun; bana göz bile açtırmayın!"; A'râf -7: 196: " (De ki: "Şüphesiz ki benim dostum, iyileri sahiplenen (koruyan) ve o kitabı (Kur'an'ı) indiren Allah'tır." ; A'râf -7: 197: " O'nun (Allah'ın) peşi sıra yalvardıklarınızın size yardıma güçleri yetmez; onlar kendilerine de yardım edemezler."

göremez ama sen, sana bakıyorlar sanırsın³⁴. Daha açıkça ifade etmek gerekirse tanrı heykeli bile kendisine tapınanların hayatta oldukları dönemde bile faydası yokken binlerce yıl toprak altında çaresizce çıkarılmayı beklemiş ve en son müzede sergilenmiş bir eser, bugün insanlara tanrı nasıl olabilir? Aslında müzelerdeki eserler de çok şey söylüyorlar ama anlamak için düşünmek gerekmez mi?

Bu ayetlerden anlaşıldığı gibi Kur'an, insanları uyarı için putları tarif ediyor ve konuşturuyor. Aynı zamanda geçmişe sahip çıkıyor ve çıkılmasını emrediyor. Ne yazık ki toplumun büyük çoğunluğu, "define", "para", "baldırı çilak heykel", "gavur malı", "çanak-çömlek" diye aşağılayarak savunmasız, kimsesiz, kendilerini savunamayan geçmişi ve izlerini izlerini (Allah'ın ayetlerini) inkar etmeye ve yok etmeye devam ediyor. Fakat geçmişin koruyucusu da O'dur ve biz de geçmişte yerimizi heykeller gibi 'konuşmak üzere' alacağız.

3. MEZAR SAHIPLERİNİN BEDDUALARI: ESKİ TOPLUMLARIN MEZARLARINI KORUMAK İÇİN YAPTIKLARI BEDDUA VE LANETLER KİMİN İÇİN?

Bu dünya, yaşanılanların delili, olay mekanıdır. Bugün görülen ve toprak altında kalanların tümü yaşayanlar için hayattayken ve yeniden hayat bulunan öteki dünyanın delilleridir. Geçmiş, eski yani antik dönem, Kur'an'ın şahitleri değil mi?. Kur'an, sizden öncekilerin mezarlarını açın ve yağmalayın mı dedi? Ne yazık ki insanlık, başından beri bu hastalıklı ruh olan defineciliği ve mezar soygunculuğunu sonradan gelenlere miras bıraktı. Antik metinler ve definecilik ile ilgili yapılan çalışmalar göstermektedir ki insanlığın bu gökyüzü altında geçmişe saygı konusunda övülecek bir tarafı yoktur. Definecilik yani gömülü olan her şeyin -kabul edilir olmasa da- belli inançlar ve uygulamalar (ritüeller) ışığında çıkarılması düşünce ve davranışı, insanlık tarihiyle aynı anda başlar. Arkeoloji biliminin başlamasından binlerce yıl önce de defineciler tarafından açılmış ve soyulmuş çok sayıda mezardan söz edilir. Bugün bilimsel ve teknik açıdan incelenen ölümler şehri yani mezarlıklarda da (nekropoller) bu tahribat izleri kolaylıkla görülebilir.

Antik çağda özellikle mezar yazıtlarında kullanılan *tymborykhia* (mezar soygunu/kırma) (Gerner, 1941: 230-271; Ögüş, 2017; Özhan & Yaman, 2019: 113-124) ve *asebeia* (kutsala ve ölü atalara saygısızlık/dinsizlik) (Pizzi, 2011: 59-76; Niaden, 2016: 59-74), kelimeleri genelde mezara ve kutsala yağma ve tahrip amaçlı yaklaşmak için kullanılır. Antik Çağ'da insanlar, mezarları veya lahitlerini, içindekilerini korumak için üzerlerine "lanet-beddua ifadeleri" yazarlardı. Bu yazılar ile mezarlar ve içindekilerin korunacağına ve sonsuza dek rahatsız edilmeden ölümden sonraki yaşamın tadını çıkaracaklarına inanırlardı. Bazıları "tanrı adını anarak" veya "tanrıların öfkesi ile korkutarak" (Akıncı Öztürk & Malay, 2012: 89-72) soyguncuyu bir tehdit ile mezarlarından uzaklaştırmayı düşündüler. "Kemiklerini kımlıdatana veya yerinden hareket ettirene lanet olsun", "boynu kuş gibi kırılsın" (Colledge, 2015: 53) gibi beddualar, bu mezarları tahrip eden hastalıklı düşüncenin (definecilik) sonucudur. Hatta aslan, boğa, yılan, göz vs sembollerin mezarı ve ölüyü koruyacağı inancı her zaman vardır. Ancak bu korumanın defineciler karşısında pek de bir işe yaramadığı anlaşılmaktadır (Lempidaki, 2019: 95-114).

En güzel örneklerden biri İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve MÖ. 6. yy'a ait Mısır stilindeki antropoid (insan biçimli) Tabnit lahididir. Sidon'da bulunmuş ve Osman Hamdi Bey tarafından İstanbul'a getirilen eserin gövdesinde yer alan hieroglif kitabeye göre Lahdin ilk sahibi Paenptah adlı Mısırlı bir generaldir ve Mısır yazısı ile şu beddua yazılıdır: "Her kim ola ki, benim lahdimi açar, Tanrı (Allah) onun cezasını, belâsını versin.". Lahdin gömülü olduğu coğrafya Mısır yönetiminde idi. Bir zaman sonra yerel kral Tabnit aniden ölünce Mısırlı generalin lahdi boşaltılır ve mumyalanarak içine yerel kral gömülür. Üstteki Paenptah'ın bedduası altına (ayak ucuna) bu kez lahdin ikinci sahibi Tabnit'in Fenike dilinde kitabesi ile şu beddua yazıtı yerleştirilir: "Ben Astarte rahibi ve Saydalılar kralı Tabnit bu lahit içine gömülüyorum. Ey benim mezarımı bulan kimse her

³⁴ Benzer ifade sarhoş olmadıkları halde sen onları sarhoş görürsün ifadesinde vardır. Bkz. Hacc-22:2: "Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın, emzirdiğinden vazgeçer ve her gebe kadın, taşıdığını düşürür. Sen o gün insanları sarhoşlar halinde görürsün; oysaki onlar sarhoş değildir, ama Allah'ın azabı çok şiddetlidir".

kim olursan ol benim lahdimi açma ve benim huzurumu bozma. Çünkü yanımda ne gümüş, ne altın ne de define vardır. Bu lahit’de yalnızca yatmaktayım. Bana mezar olan bu lahdi açma, bu türlü hareket Astarte’ye karşı büyük bir hakarettir. Eğer benim tembihimi tutmaz, aksine mezar odamı açar ve benim huzurumu kaçırarak olursan, yaşayan insanlar arasında ve güneş altında nesilden ve nesepten mahrum kal ve ölümler arasında yatacak yer bulma” (Bommas, 2006: 1-15).

Marmaris-Turgut Mahallesi Hellenistik anıt mezar: “Siz beyaz dişli hayvanlar, her zaman size öngörülen yerde kalın. Çünkü ben en yukarıda olarak her şeyi gözetleyeceğim ki hiçbir korkak adam gelip de mezara zarar vermesin. Çünkü bu savaşta ölen Diagoras isimli bir adamın ve örnek çocuklar yetiştirmesiyle ve kocasına sadakat anlayışıyla herkesten üstün olan ve babasının Aristomakha olarak adlandırdığı tanrılarla kıyaslanası karısının mezarıdır’.”

Amasya Müzesi’nden Roma Dönemi’ne ait mermer lahit (MS.3.yy): “Saygı ve merhamet duygularıyla yaklaşanlar Tanrı’dan iyilik görsünler. Ancak kötü niyetle yaklaşanlar, mezarı ele geçirmeye çalışanlar veya başka kötülük yapanlar için bu dünya basılmaz, denizler aşılmaz olsun. Çocuklarının, özellikle de karısının hayrını görmesin. Rızkı azalsın.”.

Nikomedia (İzmit)’te Roma Dönemi Lahdi: “Ben Romalı kadın Oktabia. Nicomedia (Antik İzmit) ve çevresinde mutlu bir hayat sürdüm. İyi evlilikler yaptım, güzel çocuklar doğurdum. Her kim ki benim bu lahdimi açar, bedenimi rahatsız eder ve ziyetlerimi çalarsa, en yakın Roma lejyonuna 40 bin gümüş sikke ödeyecektir ve tanrıların bütün laneti de sonsuza kadar onun olsun. Ve siz hayatta olanlar iyi yaşayın, güzel yaşayın, sizlere selam olsun.”

4. İBNI HALDUN’A (1332-1406) GÖRE DEFINECİLİK³⁵

“Yüce Allah arzu ettiği kuluna (layık olana) sayıp tükenmez derecede çok rızık verir”

(Bakara-2:212).

İbni Haldun ‘Define aramak doğal bir geçim yolu değildir’ der ve hatta “şehirlilerden akılları zayıf olan kimseler define aramaya düşkünlüdürler” gözlem ve tespitini yapar. Bu tespit artık bugün şehirli ve köylü-kırsal insan ayrımı yapmaksızın bütün toplum için geçerlidir. İbni Haldun’un yapmış olduğu tespitler ve ileri sürdüğü görüşler İslam tarihi boyunca hiçbir düşünce insanı (filozof), bilim insanı ve dinle meşgul olanlar tarafından dile getirilmemiştir. Aşağıda sadeleştirilerek ve kısmen de kısaltılarak verilen definecilik ile ilgili görüşler günümüz toplumuna tamamen uymaktadır:

“Bu define meraklıları eski toplumların bütün servetlerinin yer altında gömülü olduğuna inanırlar. Bütün bu servetlerin sihirli mühürlerle mühürlenmiş olduğuna ve ancak bu büyü ilmine sahip olanların, bu tılsımların çözülmesine hizmet eden buhur ve kurbanlar getirenlerin, bunları çözen dualar bilenlerin bu büyüülü mühürleri çözebileceğine inanırlar. Kuzey Afrika şehirlilerinin büyüleri çözme ve define bulma inançları vardır. Orta Doğu halklarının da Mısır, Roma ve Pers toplumlarının efsunlayarak servetlerini yerin altında sakladıklarına inanırlar. Buna dair ağızdan ağza batıl inanç-hurafeler türünden hikâye ve sözler aktarırlar. Bu büyüleri çözme ilmini bilmeyenlerin, definelerin bulunduğu yerde kazı yaptıkları zaman bir şey bulamadıkları veya türlü haşerelerle dolu bir hâlde buldukları anlatılır. Mal ve mücevherlere rasgeldikleri hâlde, sihirleri çözme ilmini bilmedikleri için, bekçilerini yalın kılıçla defineleri korurken gördükleri ya da yer titreyerek yere batmaktan korktukları gibi korkunç durumlarla karşılaştıklarına dair bâtil sözler söylerler. Batıda ise doğal yolla kazanç temin ederek geçinmekten âciz olanlar da servet ve rütbe sahiplerine Arap yazısından başka bir yazı ile yazılan ve etrafi açıklayıcı notlarla çevrilmiş olan veya yabancı dillerden çevrildiği iddia edilen yazılar sunarlar. Bu yazıların büyüleri çözen, sırları ve definelerin yerini bildiren ve o definelerin sahipleri olan milletlerin yazısını olduğunu söylerler. Bunlar sayesinde defineleri araştırmak ve kazılarda bulunmak üzere kendilerini göndertmek ve bu yolla kazançlar temin etmek isterler.

Kendilerini onlara başvurmaya sevk eden sebebin ancak idarecilerin cezalara çarptırmalarından korunmak ve bu rütbe sahipleri sayesinde hürmet kazanmak olduğunu süslü olarak gösterirler. Bunlardan

³⁵ İbni Haldun, *Mukaddime*, (Dördüncü Bölüm: Define aramaların tabii bir geçim yolu olmadığına dair): Metin sadeleştirilerek verilmiştir ve İslam dünyasında kendisinden sonra özgün fikirlerle definecilik yeniden ele alınmıştır.

bazılarının garip ve nadir görülen bir şeyler bulup bunları sihir ve sihirli diye iddia ettikleri de olur. Bunlar bu garip nesnelere, iddialarını tasdik ettirmek üzere yaldızlı gösterirler. Gerçekte ise gösterdikleri nesnelere sihirle ilgili olmaktan çok uzaktır.

Akılları kıt olanlardan bazıları, işçi toplayarak, rakiplerine ve devlet memurlarına görünmekten sakınarak geceleri kazılara başlarlar. Kazılarda bir şeye rast gelmezlerse, bunu definelerin tılsımlı mühürleri kırmak için gereken vasıtaları bulamadıklarına bağlarlar. Başarısızlıklarını böyle bahanelerle örtmeye çalışıp kendilerini aldatırlar. Bunları bu yolda hareket etmeye iten sebeplerin biri de, akıl kıtlığı yanında, doğal kazanç vasıtaları olan ticaret, çiftçilik, sanat ve hüner yoluyla geçinmekten kabiliyetsiz olmalarıdır. Bundan dolayı doğru olmayan yollarla kazanç temin etmek isterler. Zira mesai harcamaktan ve kazanç elde etmekten âciz kalmışlar; rızık elde etmek için yorulmadan ve terlemeden ona konmayı iyice benimsemişlerdir. Hâlbuki bilmiyorlar ki, yöntemsiz olarak rızık talep etmek suretiyle kendilerini daha ağır yorgunluklara, didinmelere ve şiddetli çabalara düşürmüş, bununla beraber ceza görme tehlikesine atmış oluyorlar.

Çoklukla insanları define aramaya sevk eden şeylerin biri de fazla zenginlik, gönenç içinde yaşam ve her şeyde bolluktur. Bununla ilgili âdetler ve bu âdetlerin sınırın son noktasını aşması, çeşitli yöntemlerle elde ettikleri kazançların lüks hayatın gerisinde kalması ve alışkanlıkların gereğine yetmemesidir. Bir kimse, doğal bir yoldan kazanıp geçinmekten âciz kalınca, hiçbir sıkıntıya katlanmadan, muazzam bir serveti bir defada bulmayı hayal etmekten kendini kurtaramaz. Esiri olduğu masraflı alışkanlıkların giderlerini bu yoldan karşılamayı arzular. O yüzden de, hırsla define bulmak için bütün çabasını harcar. Bundan dolayı, en fazla hırs gösterenlerin, refah içinde yaşayan yönetici kesim ve bu ailelere mensup kişiler ile iktisadî durumu rahat ve çok rahat yaşam süren şehir sakinleri oldukları görülmektedir. Örneğin batılılarla karşılaşan Kahirelilerin, onlarla bu konuyu konuştukları, onların yardımı ile orada, bir define bulmayı umdukları konusunda böyle şeyler anlatılmıştır. Kahireliler ayrıca, toprağın derinliklerinde suların kaybolmasını, büyüyle nehrin akış yönünü değiştirme ve sularını kurutma imkânını araştırıyorlardı. Çünkü genelde, gömülü hazinenin tümünün Nil'in yatağında olduğuna, o bölgelerdeki bir defineyi gizleyen en büyük örtünün Nil Nehri olduğuna inanıyorlardı.

Definelerin yerini gösterdiğini iddia ettikleri belgelere sahip olanlar, definelere ulaşamayınca yalanlarını gizlemek ve bu yoldan geçinmeye devam etmek için, mazeret olarak, (şiddetli) akan Nil sularını ileri sürüp onları kandırıyor ve sahtekârlıklarını bu suretle gizleyip geçinmenin yolunu buluyorlardı. Onlardan bu çeşit şeyler dinleyenler, sihirle suları yerin dibine çekmek için hırsla hareket ederlerdi. Onun için sihre inançları daha artar. Bu yüzden sihre düşkün olma meselesi, tâ başlangıçtan beri bu bölgede miras yolu ile aktararak gelmektedir³⁶. Firavun ile ilgili sihir kıssası, onların bu konuda uzmanlık sahibi olduklarının göstergesidir.

Batı halkı, doğu hakîmlerine nispet olunan bir kasideyi, nakledip durmuşlardır. Bu sahtekarlar için bu hususta birtakım garip hâller ve acayip tabirler vardır. Onlardaki sahtekârlık, böyle şeylerle meşhur yerlerde ve define var diye meşhur olan yerlerde ikamet etmelerini temin edecek bir aşamaya ulaşmıştır. Burada çukurlar kazarlar, kendi uydurmaları olan kâğıtlara ve defterlere yazdıkları yazıların bir benzeri olan birtakım işaretleri oraya koyarlar. Sonra bu gibi kâğıtları ve defterleri alarak akıl fukarası kişilerin yanlarına giderler. Muhatplarına buralarda dille anlatılmayacak kadar çok servetin gömülü olduğu inancını vererek bu yerleri onlara yüksek fiyatlarla kiralamaya girişirler. Büyüyü bozmak amacıyla bu iş için ilâçlar ve buhur satın almak için onlardan para isterler. Daha önce kendilerinin koymuş oldukları işaretlerin ortaya çıkmasıyla onlara ümit verirler. Bunu görenler bu işe daha şiddetli bir arzuyla koyulurlar. Hâlbuki farkına varamayacakları bir şekilde kandırılmışlardır.

Define bulacaklarını iddia edenlerin kendi aralarında kullandıkları terimler vardır. Bunlar bu uydurma terimleri buhurlarla buhurlamak ve kurban olarak hayvan boğazlamak gibi her çeşit hilelerini konuşurken kullanırlar ve paralarından faydalandıkları kimselerden bu hilelerini gizlemek isterler. Gerçekte ise bu konuda bilgiler verilmemiş ve aktarma yoluyla da haberler nakledilmemiştir, hepsi de uydurulmuş şeylerdir.

Bilinmelidir ki defineler bulunuyorsa da, çok nadiren bir tesadüf eseri olarak bulunur. Bilgi ve araştırmayla bulunmaz. Üstelik servetleri yer altına gömmek genel bir ihtiyaç olmamıştır ki, insanlar servetlerini yere gömdükten sonra sihirli tılsımlarla mühürlemeyi alışkanlık edinmiş olsunlar. Bu, eski çağlarda genel bir ihtiyaç olmadığı gibi, çağımızda dahi genel olan bir âdet değildir. (Hadiste zikredilen ve İslâm fakihleri

³⁶ İbni Haldun, "Mısırlıların sihirle ilgili ilimleri ve eserleri eski Mısır topraklarında ve harabelerde, hâlâ devam etmektedir" der.

tarafından "beşte bir" devlet hazinesine ait olduğu bildirilen hazinelerden maksat, Cahiliye zamanında yere gömülmüş olan servetler olup, yukarda söylediğim gibi, bu defineler araştırılarak değil, ancak bir tesadüf eseri olarak bulunur). Üstelik bir kimse mal ve servetini yer altında saklayan kimse bu servetinden evl t ve torunlarını veya diğerlerini faydalandırmak istemiş olacaktır. İstisnasız olarak, mal ve servetini herkesten gizlemek maksadıyla yerin altında saklamış ise, o kimse mal ve servetinden kimsenin faydalanmamasını ve servetinin yok olup gitmesini veya gelecek milletlerden bilmediği birinin faydalanmasını istemiş olur. Bu ise akılı başında olanların, hiçbir sebeple, yapacakları bir iş değildir.

Bu işaretlerin defineleri saklamak amacına ters olduğu çok bellidir. İnsanların defineler bırakırken elbette, bir amaçları var. Mal ve servetini yer altında saklayan kimse bu servetinden evl t ve torunlarını veya diğerlerini faydalandırmak istemiş olacaktır. İstisnasız olarak, mal ve servetini herkesten gizlemek maksadıyla yerin altında saklamış ise, o kimse mal ve servetinden kimsenin faydalanmamasını ve servetinin yok olup gitmesini veya gelecek milletlerden bilmediği birinin faydalanmasını istemiş olur. Bu ise akılı başında olanların, hiçbir sebeple, yapacakları bir iş değildir.

Geçmişte bizden önce yaşamış olan toplumların servetleri ve bu servetlerin bolluğu hakkında söylenen sözlere gelince: Bilinmelidir ki, altın, gümüş, mücevherat, eşya, demir, kurşun, bakır ve diğer madenler hep insanların topluluklar h linde çalışmaları sayesinde elde edilen maldan ibarettir. Bunlar toplumların olgunlaşması oranında artan, üretim ve geçim Őartlarının düşmesi oranında azalan nesnelere dir. Bu servetlerden insanların ellerinde bulunamış elden ele geçer, ata babalardan miras olarak kalır, amaçlara ve toplumsal hayatın gereklerine göre bir yerden bir yere, bir devletten başka bir devlete intikal eder. Meselâ mal ve servet Batı'da ve Kuzey Afrika'da eksilmiş ise, Batı Avrupa ve Slavlarda oğalmıştır. Mısır ile Őam'da azalmış ise, Hint ile in'de azalmamıştır. Bunlar  let ve araç olup bayındırlık onları çoğaltır veya azaltır. Ayrıca diğer varlıklar gibi madenler de  fetlere maruzdur. İnci ve mücevher bütün varlıklara oranla daha çok çabuk  fetlere maruz kalır. Altın, gümüş, kurşun, bakır ve kalayın durumu da böyledir. Bunların her biri kısa bir süre içinde yok olup gidebilir. Mısır'da define aramanın çok olmasının sebebi Şudur: Binlerce yıl Mısır'ın eski halkı (Kıbt ler) gelenekleri olduğu üzere, ölülerini sahip oldukları altın, gümüş, mücevher ve incileriyle birlikte gömerlerdi. Persler Mısır'ı ele geçirdikten sonra onlar Eski Mısırluların mezarlarını açarak yer altından, aklın almayacağı çok servet çıkarttılar. Perslerden sonra Yunanlılar da aynı Şekilde hareket ettiler. Kralların mezarları olan piramitlerde ve başkalarında sayıp tükenmez derecede çok defineler buldular. Bu tarihten sonra Eski Mısırluların mezarlıkları define bulunduğu tahmin edilen bir yer olarak tanındı. Gerçekten de bu kabirlerde, definelerde  l leriyle birlikte gömülen mallar ve ölülerini ululamak üzere gömdükleri nesnelere, bunlar içerisinde altın ve gümüş tabak, çanaklar ve lahitler bulunmaktadır. Bundan dolayı, binlerce yıllardan beri Eski Mısır Mezarlıkları define bulunan yerler diye tanındı. İşte bundan dolayı Mısır halkı define aramaya önem verdi. Çünkü gömülü yerlerden defineler çıkartılıyor. Mısır'da hüküm süren devletler, yıkılma zamanlarında paraya ihtiyaçları arttığı zaman, esnafa ve define araştıranlara vergiler yüklediler. Akılları kıt olan a g zl lere ödeyecekleri mal ve paralar karşılığında define araştırılmasına müsaade edildi. Hevesliler, devletin bu iznini fırsat bilerek, define araştırmaya koyuldular; bunlar, bu kadar masraflara katlanıp emek harcasalar da, bütün bu emek ve masrafları boşuna oldu, bütün hedefleri boşa ıktı.

Ziyana-zarara uğramaktan Yüce Allah'a sığınırız. Bu gibi Őüphelere kapılmış ve bel ya uğramış olanlar, Res lullah'ın istemediği ve ondan Allah'a sığındığı gibi, geçinme hususunda âciz olmaktan Allah'a sığınmalı, bu Őeytanı yoldan nefislerini korumalı ve yalan hik yelere kulak tıkamalıdır".

5. OSMANLI DÖNEMİ'NDE DEFİNECİLİK

İslam ve Türk İslam tarihinde kurulan devletlerin hemen hemen hepsinde görülen eksik hukuki uygulamalar Osmanlı Devleti'nde de vardır (Madran 1986). Henüz 'geçmiş toplumlara bakış nasıl olmalıdır?' aşamasına gelinmediği için definecilik, İbni Haldun'un da dediği gibi para-altın olarak görülmüş ve hukuki açıdan yasalar ve fetvalar türetilmiştir. Bu  rnekler sayıca çoktur. Ancak toplumu aydınlatan düşünce insanların (Hz. Ali ve İbni Haldun gibi) fikirleri ve görüşleri dikkate alınmadığı için pagan-putperest kültürün ve İslami dönem kültürlerinin mallarını yağmalamak ve hukukunu oluşturmak doğru olarak kabul edilmiştir. Defalarca dile getirildiği gibi İslam filozofları içerisinde devleti ve toplumu binlerce yıl ayakta tutacak yasaları yapacak ve sıkışınca toplumun  n n  açacak çok sayıda mükemmellik örnek veya rehber vardır. Ne yazık ki güneşin altında değişen yeni bir Őeynin

olmadığı ve defne hikayelerinin Osmanlı Dönemi'nde de devam ettiği görülmektedir (Yaşa & Açık, 2021: 315-331). Bu inanışa sahip toplumlarda define ve kültürel miras yağması her zaman mevcuttur.

Osmanlı arşivlerinde de yeterince fıkıh kitabı ve fetva macmuası birikmiş durumdadır. Defineler Kenz-i İslami (İslami dönem definesi), Kenz-i Cahili (İslam öncesi ve Müslümanların hakimiyetine girmeden önce gömülmüş define) adları ile sınıflandırılmıştır. Uygulamada genelde devletin hak sahibi olduğu görülür ve bunun hukuki dayanağı vardır. Defineciliğin yasaklanması söz konusu değildir. Define vergisinin alınması ise biraz sorunludur ve çoğu kez hükümdarın yetkisine bırakılmıştır. Ağırlıklı olarak definenin kime ait olduğu ve vergilendirilmesi sorunu dikkat çeker (Akgün, 2012: 59-81). Definenin kime olduğu konusunda bugünkü gibi devlet-vatandaş karşı karşıya kalmıştır. En sevindirici yanı ise define vergisinin muhtaç, yetim ve yolda kalmışlara, ilim adamları ve talebelerine sınır boylarında nöbet tutan askerlere, imar faaliyetlerine ve hayır işlerine harcanmış olmasıdır. Uzun bir süre hukuki statüsü olmayan defineler ve eski eserler için 1869, 1874, 1884 ve 1906'da çeşitli Asar-ı Atika Nizamnameleri çıkarılarak eski eser (antika) niteliğinde olanlar bu nizamnamelere göre değerlendirilmiş, antik sınıfı dışında kalanlar ise fıkıh usulüne göre değerlendirilmiştir. Bu nizamnamelerde yer alan define arama izni bazı esaslara bağlanmış ve hala bu esasların devamı olan bir 'resmi define arama izni' (2863 sayılı kanununun 50. maddesi), insanlığın geçmişini define adı altında yağmalayarak-tahrip ederek varlığını korumaktadır.

6. DEFİNECİLİK ve YAĞMA PAGAN-PUTPEREST TOPLUMLARDAN KALMIŞ BİR GELENEK DEĞİL Mİ?

*"...Sana gelen bilgidен sonra onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman zalimlerden olursun"*³⁷

Geçmiş kültürlerin-Kültürel mirasın kasıtlı olarak yok edilmesinin tarihi, uzun ve çeşitli olduğu gibi yağmaların sebepleri de çok değişiktir. Mezopotamya ve özellikle Mısır'da başlayan definecilik - kesintiye uğramadan- aynen günümüze ulaşmış gibidir. Definecilik yeryüzünde en yaygın ve sürekli görülen 'davranış hastalıklarından biri' denebilir. İflas ettiren boş uğraş, 'meslek' değildir, okulu olamaz.

Günümüzde de olduğu gibi toplumsal, dini, siyasi, ideolojik veya politik olarak güdülenen geçmişi tahribat (ikonoklazma: put kırıcılık), yok edilmiş bir geçmişi veya yöneticilik vasfı kalmamış bir düzeni tasvir eden temsili işaretleri yok ederek yeni toplumun hafızasını tazelemeye çalışır. Dini sembollere saldırı, 'gerçek olan sadece benim inancım' diyerek bu uğurda putperestliğe ve sahte tanrılara karşı mücadelenin yanı sıra, başka bir dinin tasvirlerine duyulan nefretten de beslenir. Ekonomik amaçlı kültürel yıkım, önemli alanların veya anıtların maddi-para kazanç amacıyla yağmalanmasıdır. Kültürel mirası yok eden çeşitli nedenler vardır. Tahribat nedenleri birbirinden açıkça ayrılmasa da her zaman çok yakın ilişkilidirler. Dünya'nın merkezinde (Orta Doğu) bir çok memlekette Batı'nın yaptığı kültürel yıkım, insan hakları ihlalleri ve insanı ortadan kaldırma gibi diğer zulümlerle de sıklıkla kol kola gider. Her ne kadar ilk anda etnik temizlik ve soykırım gibi insan hakları ihlalleri anlaşılrsa da daha çok kültürel yıkım söz konusudur. Bireysel hata olan definecilik ise daha çok aile için sorunların (ihmal edilmiş çocuklar ve eşler) kaynağıdır.

6.1. Devlet (ordu) ve Toplum Eliyle Yapılan Tahribat: Arkeolojik anlamda bilinen ilk kazıları Mezopotamya'da MÖ.6. yy' da Yeni Babil Krallığı'nın son üyesi Nabonidus yapar (Schnapp, 1996; Winter, 2000: 1786). Zaman zaman bilinen ilk defineci olarak anılsa da definecilerden farklı olarak 'restorasyon yapmak gibi' amacı da vardır. Bu nedenle 'arkeolog kral' olarak anmak daha doğrudur.

Bütün toplumlar, kendilerinden önceki toplumların eserleri ile ilgilenmişlerdir. Fakat bu ilgi, şartlara bağlı olarak bazen olumlu, çoğu kez de olumsuz davranışlara dönüşmüştür. Eskiye olan ilginin nedenleri farklıdır. Bunlar, inanç kaynaklı saygı veya korku, sanat değeri, maddi değer ve kullanım açısından işlevselliği gibi çeşitlidir. Yağmacı yöneticiler ve definecilerin en çok tahrip

³⁷ Bakara-2:145.

ettikleri, mimari eserlerdir. Bazen de çoğu kez yeniden kullanım açısından yararlı görülürken, eski, estetik değeri, kullanılabilir olması ve maddi değer açısından da hedefe konmuştur. Yağmacı Romalılar gibi defineciler de taşınabilir olanlara daha çok sanatsal, izlenim zevki ve maddi açıdan önem verdiler. Antik kaynaklar, kültürel mirasın yok edilmesine yol açan çok sayıda örnek ve nedenden söz ederler³⁸.

Mağlup olmuş bir şehrin ganimetlerinin, zafer kazanan güç tarafından yağmalanması ve talan edilmesi eski çağlarda olağan bir durumdu. Bu gerçek daha sonraki dönemlerde zafer kazananın hakkı olarak kabul edildi. Mağlup edilen halkın büyük bir kısmı herhangi bir koruma hakkı ve istek sunma hakkına sahip değildi. Değerli ve kullanışlı olan her şey çalınırdı. Ancak, dikkat çeken nokta, dini sembollere saldırının öne çıkmasıdır. Bir kampanya varmış gibi sanat eserlerinin ve kültürel eserlerin hedefli bir şekilde yok edilmesi moda olur. Bu eylem, heykellerin ve diğer tasvirlerin veya anıtların siyasi veya dini nedenlerle yok edilmesi, toplumsal inancın yönlendirdiği bir harekettir. Aslına bakılırsa, bu tür eserlere genelde siyasi anlamda yeniden bir anlam yüklenir ve yeni bir isim verilir. Örneğin Hıristiyan Romalı, daha önce putperest olan bir Romalı'nın yaptığı imparator (Augustus) heykelinin altına haç işareti yapmakta ve heykeli de kendi kültürel kimliği altına almaktadır. Bu eserlerin kamusal alanda zafer hatıraları olarak sergilenmesiyle, diğer halklara karşı kazanılan askeri zaferler kalıcı olarak anılabiliyor ve tahakküm iddiaları etkili bir şekilde görselleştirilebiliyordu. Antik çağda kültürel mirasın yok edilmesi bu nedenle çoğu durumda (Asur ve Babil'de olduğu gibi) siyasi ve dini güdülenmenin sonucudur³⁹.

Geç Antik Çağ'da Hıristiyanlığın yükselişinden sonra, özellikle Roma İmparatorluğu'nun doğu kesimlerinde, Hıristiyanlığın takipçileri ile pagan dinlerinin mensupları arasında ciddi çatışmalar yaşandı. Bu düşmanlıkları yönlendiren güçler aynı zamanda siyasi ve ekonomik güç için de çaba gösteriyorlardı. Hıristiyan tarafında odak noktası yalnızca pagan kutsal alanlarının yok edilmesi ve bunların kiliseye dönüştürülmesi değildi. Daha ziyade, asıl endişe, her tapınağın altın, gümüş, değerli taşlar ve diğer hazinelerden oluşan zenginliğine el konulmaktaydı. MS. 392'de İskenderiye Serapeum'u olarak bilinen tapınağın yıkılması ve yağmalanması, pagan karşıtı şiddet ve eser çalmanın doruk noktasıdır⁴⁰. Geç Antik Çağ'daki ideolojik-dini çatışmalar, kültürel mirasın korkunç bir şekilde yok olmasına neden oldu. Talan edilen eserler sahibine zenginlik, prestij ve güç kazandırıyor. Dini çelişkiler çoğunlukla sadece bir bahaneydi. Özellikle Doğu Roma İmparatorluğu'nda, Geç Antik Çağ'da devlet, bu çatışmalarda itici güç değil, bizzat yöneticisiydi⁴¹.

6.2. Birey veya Grupların definecilik ve mezar soygunları; Bütün toplumlarda definecilik ve mezar soygunculuğu vardır. Fakat piramit denen anıt mezarları ile tanınan Mısır, bu konu için

³⁸ Örneğin tanınmak isteyen Herostratus, MÖ 365'te Küçük Asya'daki Efes'teki Artemis Tapınağı'nı ateşe verdi. Persler'den intikam almak isteyen Büyük İskender, MÖ 330'da Pers başkenti Persepolis'i tahrip etti. Roma Devleti MÖ 146'da Yunan şehri Korinth'i yağmaladı ve her ikisi de yıkımları açısından şaşırtıcı olduğu kadar askeri açıdan pek bir anlam ifade etmez. Siyasi nedenlerden ötürü Kartaca -Romalı general Scipio'nun (Korint'le aynı sene) Roma'nın en önemli çağdaş rakiplerinden birini yok etme emri üzerine- yerle bir edildi. Sivil halk da, genellikle buna eşlik ettiği için, bu tür bir yıkımdan katliamlar ve köleleştirme gibi ciddi sorunlarla yüzleşmiştir.

³⁹ Kültürel mirasın yok edilmesi ve halklara yapılan zulümler, Antik Mezopotamya'nın yazılı dönemlerinden beri bilinmektedir. Örneğin Asur İmparatorluğu'nun MÖ. 600 civarında çöküşünden sonra, Assur ve Ninova gibi şehirlere karşı yoğun bir nefret meydana gelmiş ve sanat eserleri yok edilmiştir. Örneğin Asur hükümdarlarının mezarları ve kabartmalardaki yüzleri bilinçli bir şekilde yok edildi. Yenilenlerin geçmişteki görkemli başarılarını gelecek nesiller görmesin diye saray kabartmaları da tahrip edildi. Asurlular daha önce de benzer bir tepki göstererek belirli hükümdarları ve hanedanları, antik dünyada tanınan bir uygulama olan, heykeltıraşlık eserlerini yok ederek geçmişi ve geleceği bütünleştiren hafızadan silmişlerdi.

⁴⁰ Serapis, şehrin Mısırlı ve Yunan sakinleri tarafından eşit derecede saygı görüyordu; aslında Serapeum, İskenderiye'nin en önemli kutsal alanı olarak kabul ediliyordu. Hıristiyan Theophilos'un (813-842) düzenlediği tüm pagan kültlerinin şiddetle bastırılması, halk arasında aşırı kutuplaşmaya neden olmuştur. Kanlı çatışmalara yol açmış ve ardından putperestleri isyanla suçlamıştır. Bu ve benzeri olaylarla İskenderiye Serapeum'u ve diğer tapınaklar yerle bir edildi; bu, yaygın yağma, yıkım ve tahribatla kol kola giden bir yok etme planı ve uygulamasıydı. İskenderiye Serapeum'unun kült heykeli parçalara ayrıldı ve halka açık şekilde şehrin farklı yerlerine dağıtıldı, ancak daha sonra amphitiyatroda yakıldı. Bu davranış, benzeri az görülen nefretin ve saygısızlığın göstergesidir.

⁴¹ Geç Roma yönetiminin elinde, Bizans kilisesinin örgütsel kabiliyetine, askeri becerisine ve seferberlik potansiyeline karşı koyabilecek çok az rakip vardı. Çağdaş kaynaklar nüfusa yönelik sonuçları büyük yıkım olan yağmalar bir yana, pagan kutsal alanlarının tahrip edilmesi, ekonomik nedenlerden kaynaklanmasının yanı sıra, gerçekte toplumda aşırı düşüncedeki birey ve grupların engellenemez tavrıdır.

yeterince aydınlatıcıdır. Arkeolojik belgeler, Mısır Firavunları ve Mısır'ın yüksek devlet memurlarının görkemli mezarlarından sıklıkla söz ederler. Ancak bu söz sahibi güçlü yönetici ve memurlar, bir yandan anıt mezar inşa ederken diğer taraftan define avcılarına karşı da hem mezarların tasarımında farklı uygulamalar yapıyor hem de bekçiler ile koruma önlemleri alıyorlardı (Trigger, 2006: 44). Antik Mısır'da mezarlar, derine yerleştirilmiş mezar odaları, koridorlar, portcullis, koridorların bilinçli olarak moloz ile doldurulması ve mezar girişlerinin kapatılması gibi farklılıklar, mezar soyguncularını uzak tutmak içindir. Bu kadar önlem alınmasına rağmen çok sayıda kral aile üyesi ve idarecinin mezarlarından mumyalar bile çalınmıştır. Üstelik mezarların giriş kapıları ve kapı pervazları üzerine 'lanet yazıları' yerleştirilerek definecilerden mezarlar korunmaya çalışıldığı halde. Ancak hem mezarlık bekçileri hem de defineciler-soyguncular iş birliği yaparak mezarları soymaya devam ettiler. Mısır Firavunlarını bile usandıran ve baş edemedikleri bu soygunlar yüzünden özel olarak hem Thebes kentinden uzağa, hem de ulaşımı zor bir noktaya inşa edilmiş Deir el-Medina adlı köy yerleşimini kurarak sakinlerini kral mezarlarını korumaları için tuttular. Fakat görevliler için ödenen ücretler düşük, temel gıdalar ve bira yardımı gibi merkezden gelen ihtiyaçlar yeterli olmadığından isyanlar mezar yağmalarını doğurmuştur. Caydırıcılık için idam ve cezalar (sopa, kırbaç, burun kesme ve yakma) ise definecilerin ne firavun ne de tanrılardan korkmadıklarını göstermiştir. Adı bilinen ilk soygunculardan biri olan Amenpanufer adlı taş işçisi ve birkaç işbirlikçisi yakalanmış, bir başka soygunda memura rüşvet vermiş ve soygunculuğu alışkanlık haline getirdiğini itiraf etmiştir. Mısır'da piramitler ve diğer mezarların tahribi ve soyulması ile ilgili çok fazla İslami dönem kaynağı da vardır (İbn Haldun, 2013: 634; El Daly, 2005: 31-56).

6.3. MS.18-19. Yüzyıllarda Batıların Yağması; Dünya'nın merkezinin (Orta Doğu'nun) zengin kültürel mirası ve kültür değerleri (Antik Roma mantığıyla) hırs bürümüş gözleri bu coğrafyaya çevirmiştir. Özellikle 18.yy. ve 19. yy.'da Osmanlı coğrafyasına çeşitli sıfat, görev, iş veya bahanelerle gelenler gördükleri karşısında büyülenmiş ve hem gördüklerini Batı'da anlatmışlar hem de çeşitli dernekler vasıtasıyla maddi destek alarak değerli eserleri ülkelerine taşımışlardır. Henüz kültürel bilincin ve antik eserler konusunda bilgisinin ve ilgisinin olmadığı Osmanlı Devleti ise bazen kazılara ve çıkarılan eserlerin yurtdışına çıkarılmasına izin de vermiştir. İzinsiz ve kaçak yapılan kazılarla gizlice bulunduğu öz vatanın koparılan eserler genelde taşınabilenlerdir. Bergama Zeus Sunağı gibi taşınamayanlar ise parça parça sökülerek kaçırılmıştır. Anadolu'nun talan edildiği bu dönemde başlangıçta maddi değer görerek defineciliği ve çıkarılan eserleri fıkıh açısından değerlendiren Osmanlı Devleti, birçok açıdan yetersiz olan bu anlayışı (fıkıh hükümlerini) bir kenara bırakarak yasal açıdan ilkleri de uygulamaya koymuştur. İlk Müzeciliğin kurulması ve Asar-ı Atika Nizamnameleri bu konudaki ilerlemeler ve olumlu adımlar olarak eski eserlerin yurt dışına çıkartılmasını belirli oranda engellemiş ve yapılacak kazıları ise izne bağlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de her ne kadar ballandırılarak kültürel miras konusunda büyük ilerlemeler yaşandığı anlatılsa da müze sayısı (ki hala yetersiz) ve bilimsel kazıların artması dışında sorunun çözümüne yönelik önlemlerin (yasalar ve uygulamalar) yetersiz olduğu bu yazı ve benzerlerinin (kaçak kazı, eski eser kaçakçılığı ve definecilik vs konusunda) yazılmasından da anlaşılmaktadır. Definecilik, soygunculuk ve eski eser kaçakçılığı gibi kültürel mirasın yağmalanması ve tahribi hadiseleri daha büyük boyutlu olarak yaşanmaya devam bugün de etmektedir. Genişletilmiş olsa da yasalar ve önlemler yine yetersiz kalmaktadır. Başvurulmayan tek çözüm ise eğitim ve sıkı güvenlik ve ceza uygulamalarının eksikliği gibi durmaktadır.

6.4. Bugün ve Anadolu (Kaplan 2024): İslam'da büyü, muska, tılsım ve fal gibi inançlar şeytan işi olarak tanımlanıp kesin yasak (Bakara-2: 102; Taha-20) olmasına karşın cinlerle anlaşma ve saf insanları kandırma için yine Kur'an'a başvurulur. Antik Çağ'daki pagan-puperst kültürün eserlerini kopya edilerek tılsım ve büyü kitabı yazmak, inanmak ve uygulamak da İslami değildir. Çünkü Kur'an bilinmediği için kulaktan duyduğu geleneksel din, insanın en yumuşak karnıdır. Çünkü Kur'an, sadece dini olana sanat demiyor ve geçmiş açısından herhangi bir ayırım yapmadan geçmişini incelemeyi, güzel olanı ve ibret almayı emretmektedir (Yûsuf-12:111). Tabi ibret alınacak bir şey kalırsa!

İlgili başlıklar altında ifade edildiği gibi Orta Doğu'dan en batıya kadar her toplumda defineci ve definecilik, mezar soygunculuğu ve yağmacılık insanlık tarihinde her zaman vardır. Mısır'dan (bkz. Joshua J. Mark, "Tomb Robbing in Ancient Egypt", *World History Encyclopedia*, 2017) Yunan ve Roma'ya kadar her kültürün eseri hem kendi dönemlerinde kendi halkları eliyle hem de kendilerinden sonraki toplumlar tarafından yağmalandı. Bu hastalıklı davranışlar ancak cahil ve barbar toplumların bir eylemi idi. (Alın teri ile) çalışmayı ve üretmeyi nasihat eden Hz. Perygamber kendi arkadaşlarına defineciliği tavsiye etmiş olabilir mi? Bir Müslüman nasıl böyle bir hastalık sahibi olur? Tedavisi Kur'an'da olan bir hastalık için neden çare aramaz?

7. EN KIYMETLİ DEFINE-HAZINE

"İnsan için kendi yaptığından (çalışma ve gayretinden) başka bir şey yoktur."
(Necm-53: 39).

Çalışmak; Elbette insan, hayatı boyunca, yetişkinlikten başlayarak ölene dek yaşamı için gerekli olan şeylere doğal olarak ihtiyaç duyar. Doğunca çıplak olan insan en zengin olduğu anda bile Allah'ın yanında fakirdir⁴².

İnsan, elini ve gücünü, Allah'ın onu halife (yeryüzünün sorumlusu) yapması⁴³ sebebiyle çalışarak dünyaya ve orada bulunan şeylerin üzerinde hâkimiyet kurmuştur. İnsan, var olan şeyleri elde etmek için yeryüzüne yayılmıştır. Bu konuda bütün insanlar ortak haklara sahiptir. Belli bir kişinin eli ve sahipliği altına giren bir mal artık diğerinin eline geçmez, onu ancak bir ücret karşılığı elde edebilir. Çalışmanın gerektiğini bilen bir kimse, kazanç elde etmek için gayret eder. Amacı ise, Allah'ın kendisine ikram ettiği malları (Talâk-65:7), bunların ücretlerini ödeyerek alışılacağı ve mecburî ihtiyaçlarını gidermek için harcar.

"Rızık Allah katında arayın! (Allah'tan isteyiniz)" (Ankebut-29:17) ayeti ile kazanç peşinde olmayı öğütler. Ancak kar elde etmek bazen çaba harcamadan da mümkündür⁴⁴. Ancak insan çabası dışında ve doğal yollarla elde edilen dışında, insanın mutlaka çaba harcaması gerekir⁴⁵. Elde ettiği kazanç zorunlu ihtiyaçlarını ve masraflarını karşılayacak miktarda ise, onun geçimini sağlar. Kazanç geçim miktarından fazla olursa, o zaman "servet ve sermaye" sahibidir. Malının menfaati şayet insana ait ve ihtiyaçlarında harcamak suretiyle bunun semeresi onun için oluşmuşsa, buna "rızık" adı verilir. Hz. Peygamber (s.a.), "Malından san ait olan, sadece yiyip de tükettiğin, giyip de eskittiğin ve ihtiyaç sahiplerine dağıtarak ahirete gönderdiğindir." buyurmuşlardır. O hâlde nimet-rızık, fiilen kullanılan, faydalanılan ve tüketilen maldır. Kazanılmış ve biriktirilmiş bu maldan, kendisiyle ilgili ihtiyaçların hiçbirinde faydalanmazsa bu mala "rızık" denmez. Fiilen yararlanmadığı mal açıkça "kazanç" (kesb) olur. Bunun en güzel örneği mirastır. Öleden kalan mirasa "kazanç/kesb" ismi verilir ama "rızık" adı verilemez. Çünkü ölen bu maldan fiilen faydalanmamıştır. Eğer mirasçılar bu geriye kalan maldan faydalanırlarsa, faydalanan mirasçılara nasip olduğundan o mala "rızık/nimet" adı verilir⁴⁶. Allah

⁴² "... Allah zengindir, siz ise O'na muhtaçsınız." (Muhammed-47:38) Ayetteki kesin ifade O'ndan başka her şey sınırsız ihtiyaç sahibidir. Allah, yeryüzünde var olan her şeyi insan için yaratmış ve bunları, birçok âyetinde insan için teşekkür aracı yapmıştır. Bu konunun kanıtı ve ifadesi olmak üzere Kur'an'da birçok âyet vardır: "(Allah kendi tarafından (bir iyilik olmak üzere) gökte ve yerde olan her şeyi size boyun eğdirmiştir" (Casiye-45:13); "Güneş'i ve Ay'ı sizin hizmetinize vermiş, geceyi ve gündüzü de hizmetinize sunmuştur." (İbrahim- 14:33; Enbiya- 21:29); "(O) Allah ki emri gereğince içinde gemilerin yüzmeye ve lütfedip verdiği rızık aramanız için, (ayrıca) şükredesiniz diye denizi sizin hizmetinize vermiştir" (Casiye-45:12); "Ellerimizin (kudretimizin) yaptığı işlerden olarak kendileri için hayvanları yaratmamızı ve onlara sahip olmalarını düşünmediler mi?" (Yâsin-36:71); "Onlarda insanlar için yararlar ve içecekler de vardır. (Hâlâ) şükretmiyorlar mı?" (Yâsin-36:73).

⁴³ "Sizi yeryüzünün halifeleri (sorumluları olarak) görevlendiren ve verdiği (nimetler) hakkında sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz ki Rabbin, cezası hızlı olanıdır. Şüphesiz ki O, çok başıslayandır, çok merhametlidir". En'am-6:165.

⁴⁴ Meselâ tarlada ürün için yağmur ve benzeri olaylarla, yani emek harcamadan tarla sulanmış ve bol ürün alınmış olabilir. Fakat bu durum sadece belli ve sınırlı olarak söz konusu olur.

⁴⁵ Hesiodos'un dünyasında da insanın ölçüsü, çalışmaktır⁴⁵. İnsan kendisini doğumdan ölüme kadar öğrenen-öğreten, çalışan-paylaşan, hata yapan-düzelten, soran-cevap alan veya bulan konumunda tutmak zorundadır. Oysa binlerce yıl öncesinde yaşayan Hesiodos'u (MÖ. 8-7. yy) bilemeyebilirim-bilmek zorunda değilim diyen Müslüman iç olmazsa Kur'an'ı dinlemelidir.

⁴⁶ Mal ve sermaye birikimi, emeğin değerinin birikiminden başka bir şey değildir. Bir insanın mal biriktirmesi, emeğinin karşılığı olan şeyleri biriktirmesi anlamına gelir. Çünkü ortada emekten başka bir şey yoktur ve birikimden maksat da bizzat emeğin kendisi değil, ondan ortaya çıkan değerdir. Eğer emek olmasaydı, onun bir fayda ve servet olarak birikimi söz konusu

zengindir ve rahmandır. Gasp edene de, zâlime de, mümine de, kâfire de rızık veren O'dur. O'nun rahmeti sonsuzdur. Özetle kazanç, sadece bir şeyi edinmek ve elde etmek için gayret etmek suretiyle gerçekleşir. Şu hâlde, ele alınması ve kuralına göre istenmesi şeklinde de olsa rızıkta çalışma şarttır. "Rızık Allah katında arayın! (Allah'tan isteyiniz)" (Ankebut-29:17) ayeti bu gerçeği ifade eder⁴⁷. Kazancın ve rızıkın özünün anlamı böylece ifade edilmiş olmaktadır⁴⁸. Açıkça ortaya çıkan sonuç şudur: Kâr ve kazançların hepsi veya büyük bir kısmı, insan emeğinin kıymetinden başka bir şey değildir. Özetle "rızık", "nasip", "kısmet" vs gibi nedenlerle (definecilik adı altında) geçmişi tahrip etmek Allah'ın emrine ve insanın kendisine verilen nimetlere sırt dönmesidir. Bir Müslüman, hem dünya hem ölümden sonrası için Kur'an'a bakmalıdır önce: "İnsan için kendi yaptığından (çalışma ve gayretinden) başka bir şey yoktur." (Necm-53: 39) ayetini hatırlayarak.

8. SONUÇ

Anadolu coğrafyasında yaşayan ve define-hazine peşinde koşan insanların çoğunluğunun dini kimliği 'müslüman' olarak ifade edilir. Çoğu müslüman toplumda 'definecilik-yağmacılık' en tehlikeli hastalıklardan-sorunlardan biridir. Çalışmayı ve üretmeyi emreden ve alınterinden daha değerli bir hazinenin olmadığını öğreten İslam dininin üyelerinin, kendilerine musallat olan definecilik hastalığını savunmak ve sürdürmek için Kur'an'dan ayetlerini delil göstermeleri çok üzücüdür. İslam kültüründe de bu konu istisna bir kaç kişi dışında değerlendirilmemiş ve toplum, yanlış bir inanış üzerinden geçmişi yağmalamayı her daim hak görmüştür. Halbuki ne Kur'an ayetlerinde ne de hadislerde defineciliğin yaşam veya geçim şekli olduğunu gösteren bir ipucu dahi yoktur. O halde bu defineci ve yağmacı kültür, pagan-putperest kültürdür ve İslam dini ile bağdaşmaz. Bunun gerekçesi ise yapılan işin-eylemin sonucunun insani, İslami ve toplumsal zararlarının olmasıdır. İnsani ve İslami olarak zaman ve güç kaybı yaşayan defineci, İslami hayat tarzının dışına çıkmış ve boş işler meşgul olmuştur. Ayrıca Allah'ın ayetleri olan geçmiş toplumların izlerini silen define ve hazine hastaları, kendi menfaati için yine Kur'an'dan semboller ve hatta ayetler kullanmaktadır. Daha da üzücü olan ise bazı din adamlarının (?) da cinler, büyüler aracılığıyla bu pagan geleneği insanların geçim kaynağı gibi sunmaya çalışmasıdır. Toplumsal açıdan en büyük zarar ise aileye verilmektedir. Hazine-define peşinde koşanlar çocuklarının ve eşlerinin yaşamını kolaylaştıracak yerde, yaşamlarını daha da zorlaştırmaktadırlar. Elde edilen gelir, eşya, araç ve çeşitli mal ve hatta araziler, definecilik uğruna satılmakta veya sahtekarlara kaptrılmaktadır. Bu durumdan en fazla mağdur olan ise kadınlar ve çocuklar olmakta ve huzursuzluk nedeniyle aileler dağılmaktadır.

Her müslüman, geçmişi ve arkeolojik eserleri ayetler bağlamında değerlendirmeli ve definecilik adı altında yapılan tahribattan kaçınmalıdır. Bir uyuşturucu bağımlısı gibi hareket eden definecinin yapamayacağı hiç bir yanlış yoktur. Müslüman boş hayaller peşinde koşamayacağı gibi malını da nasıl harcaması gerektiği bilincinde olmalıdır. Ne yazık ki toplumda bir yara haline gelmiş ve vücudu sarmış bu hastalık konusunda toplumu aydınlatması gereken ve bazı din adına konuşanların tam tersi

olmazdı. Fakat ticaret, her ne kadar doğal bir geçim aracı ise de kâr elde etmek üzere, alım ve satım kıymetleri arasındaki farkı düşünmek ve hilelere başvurmak icap ettiğinden çoğu kez tehlikeli bir iştir. Karşılıksız olarak başkasının mal ve parasını almak gibi olmadığı için yapılması gereken bir iş saymıştır (İbni Haldun, Mukaddime :1444-1448).

⁴⁷ Rızık için çaba sarf etmek sadece Allah'ın ilham vermesi ve güç-yetenek vermesiyle olur. O hâlde, rızıkla ilgili her şey Allah'tandır. Fakat kazanılan her servet için insani çaba şarttır. Çünkü eğer kazancın kaynağı sanatlarda olduğu gibi bizzat emeğin kendisi ise, açıktır ki bu sanatları elde etmek için emek harcamak gereklidir. Şayet kazanç hayvandan, bitkilerden veya madenden edinilmiş ise, bu gibi şeyler için de yine insan emeğinin verilmesi şarttır. Aksi takdirde nimet-rızık elde edilemez ve ondan fayda sağlanamaz.

⁴⁸ Bir memlekette bayındırlık eksilmesiyle (genelde çöküş döneminde) çalışma azalır veya tamamen durursa, Allah o ülkeden kazancı kaldırır. Nüfusu az olan şehirlerde kazancın az, geçinmenin zor, veya çalışma az olduğu için kâr ve kazanç edilemediği görülüyor mu? Bunun tersine olarak bayındır (dört başı mamur) olan yerlerin halkı refah içinde yaşar. İbni Haldun: "Bir yerin kalkınmışlığı (umran) giderse, oradan rızık ve kısmet de gider." der. Bayındırlığın ve nüfusun azalmasının etkisiyle çöllerdeki kuyular bile kurur, çünkü çesme ve kuyulardan su dibine kadar kazmakla çıkar ki, bu da ancak insan çalışmasıyla olur. Kazılmadan kendi hâli üzerine bırakılırsa, suları kesilir. Suyun kaynağının durumu hayvanın memesindeki süte benzer. Sahipleri hayvanlarının memesini çektikçe süt aktığı gibi, suyun kaynağı kazıldıkça da su kaynayıp çıkar. Kaynaklar kazılmadan kendi hâline bırakılırsa su yerin dibine çekilir, kaynaklar kurur. Şehir bayındır ve bakımlı iken çesmelerinde sularının çokluğuna, bakımlılığını kaybetğinde sularının hepsinin yerin dibine çekildiğine dikkat etmek gerekir. Şehirler virane olduktan sonra kaynaklarında hiçbir vakit su bulunmamış gibi olur (İbni Haldun, Mukaddime: 1444-1448).

yönde definecilikle uğraşması ve çoğunluğun ise sessiz kalması çok üzücüdür. Söz söyleme imkanı bulanlar ise kendi söylediğinin doğruluğunu ispatın peşindedir. Din adamları (?) veya din konusunda araştırma yapanların düşünceleri ve uğraşları kitap sayfalarında kalmaktadır. Oysa toplumsal sorunlara çözüm üreten dini yorumlar, tefsir ve vaazlar çok daha gereklidir. Cuma hutbelerinin konusu özel seçilmeli ve en azından haftada bir gün bir araya gelen insanlara defineciliğin zararları da etkili ve vurucu bir dille anlatılmalıdır. Definecilik ve sonuçları İslam tarihinde istisnalar dışında yanlış ve eksik yorumlanmıştır. Şimdi ise paranın hakim ve tek amaç olduğu toplumda dedektör ve dedektör satanlar ön plana çıkarılmış ve reklamı yapılmıştır. Exper, aracı, kaçak kazıcı, eski eser kaçakçısı, geçmiş kültürleri yağmalamak, tahrip etmek ve eserleri yurt dışına satmak ise tek kelime ile İslam dışıdır. Bu yolda malını ve hatta hayatını defineci çukurlarında kaybedenler, olmayan altın için birbirini öldürenler basın-yayın aracılığıyla neredeyse hergün duyulmaktadır. Bu soruna değinmek ve çözüm üretmek ise bilenlerin sorumluluğundadır. Bu hastalığa dini alet eden definecilere dini anlatanların cevap vermesi daha etkili olmaz mı? Yasal tarafları, yasaların eksikliği ve cezaların yetersizliği bir tarafa, Allah'ın ayetleri (geçmiş ve kalıntılar) yağmalanırken, en azından din adamları (?) konuşmalı ve yasa yapıcılardan daha önce bu soruna çözüm üretmelidir.

Define amacıyla Anadolu kültür tarihini yağmalamak, tahrip etmek, yurt dışına satmak toplumda normal ve yapılması gereken bir zorunluluk gibi kabul görmektedir. Kullanılan aparatlar din, bu eylemleri yapanlar da Allah'a ve Peygamber'e inanan insanlar olunca işin içine dini semboller ve dualar da girmekte hatta bir kısım din adamları da bu olaylar içine (sessiz kalarak veya definecilik yaparak) dahil olmaktadır. Allah'ın ayetleri olan putperest toplumlardan kalanlar gibi İslami dönem eserlerine de saygı gösterilmemektedir. Ne üzücüdür ki Anadolu tarihinde hiçbir zaman bu kadar büyük bir yağma görülmedi. Daha önce de ifade edildiği gibi ne Romalılar Klasik Çağ'ın Hellenlerine, ne de Hristiyanlar putperest (pagan) Romalıların geçmişine bu kadar saldırdılar. En azından bu geçmiş toplumların teknik açıdan donanımlı iş makineleri ve dinamikleri yoktu. Bugün ise bir yerleşim yeri hatta üst üste kültür tabakasından oluşan höyükler ve tümülüsler birkaç dakika içerisinde ortadan kaldırılmaktadır. Dinamitle patlatılan, matkapla dağıtılan anıt eserler de aynı kaderi paylaşmaktadır. En azından toprağa ve çömleğe Hz. Ali⁴⁹ gibi bakan ve anlamaya çalışan dinle ilgilenenler, İbni Haldun gibi düşünce insanlarını izleyenler de bu toplumda olmalı ve toplumu eğitmeli-uyarmalıdır. Kur'an ve yetiştirdiği iyi örnekler, rehberler varken insan neden pagan geleneği sürdürür? Tembelliği-yağmacılığı-kendi zamanı ve gücünü boşa harcamayı, elde bir şey kalmayınca bir kenara çekilerek psikolojisi bozulmuş hatta delirmiş bir hasta olmayı, eşinin çocuğunun ekmeğini sömüren yanlış-definecilik hastalığını nasıl savunur? Müslüman, zamanını ve malını-gücünü hayal peşince eritemez, başkasının malına-hatırasına zarar veremez ve Allah'ın ayetlerini tahribe kalkışamaz.

Helal ve haram deme yetkisi Allah'a aittir. Fakat definecilik gibi harama götüren şeyler de haramdır. Bu hastalığa düşenlerin gerekçeleri, hikaye ve inanışları, yanlış düşmeleri, düşürülmeleri veya düşürmeleri için hile yapmaları da haramdır. Definecilik her coğrafyada ve her dönemde haramdır. Helal kazancı defineye harcamak, zamanı öldürmek, aileyi dağıtmak gibi haram ve harama yol açan araçlar ve işlerden kaçınmak, haram şüphesi taşıyan eylemlerden ve paradan da uzak durmak gerekir. En güzel kazanç, İslam'a uygun (meşru) bir emek harcayarak kazanç elde etmektir. Helal dairesi genişken harama girmeye gerek var mıdır? Harama ihtiyaç duyulmadan da elde edilebilir helal kazanç vardır.

Ne zaman ki helal kazanç konusunda duyarlılık kaybedilir de harama düşülürse toplumsal felaket kapıdadır. Müslüman kardeşini define var diye aldatmak, sahte eser satmak, devlet malına zarar vermek, bir

⁴⁹ Hz. Ali eline aldığı elinde sağa sola çevirerek incelediği çömlek-testi ile konuşurken, ana maddesi kil-toprak veya çamurun bir zamanlar doğada bitki, hayvan ve insan hatta Melik olduğunu sonra kerpice hatta yeniden çömleğe döndüğünü idrak ederek: "sen hangi yüzüsün" diye çömlek ile bir insanla konuşur gibi sorar. Elbette bir çömlek, hamurunun geldiği ve geçtiği aşamalar açısından insan için ders olarak yeterlidir. Zaman zaman dini menkıbelerde "testiye doldurulan suyun acı tad vermesi, hamurunun içerisinde günahkar veya haram yiyen bir insan kalıntısı" olduğuna bağlanır. Ne yazık ki bugün de bu anlayıştan uzak toplum var. İnsan cesedi toprak olmakta ve farklı nedenlerden dolayı toprağa karışarak sonunda yine insan elinde tuğla, kiremit, testi veya heykelcik olabilmektedir. İşte bu değişimi ve dönüşümü fark eden ilk kişi Hz. Alidir. Bu nedenle İlimin kapısı olarak anılır ve konuştuğunda gerçek konuşur. Üretilmiş bir esere (özellikle eski-antik olanlara) en azından bu açıdan bakmak İslami olandır, define amacıyla yağmalamak ve satmak değil.

başkasını öldürmek veya define çukurunda ölmesine neden olmak, malını mülkünü dağa taşaya yatırmak, aracını, tarlasını satmak-sattırmak, aileyi maddi darlığa sokmak, kadını perişan bırakmak, çocuğu yoksul ve en son kimsesiz bırakmak toplumsal felaket değil midir?. Kısaca haksız kazanç peşinde kumarıcı veya uyuşturucu bağımlısı gibi define peşinde putperest-pagan kültürün gelenekleri ile (fal, büyü, kurban, tılsım, cin, üfürük vs) hatasına kılıf aramak yani emekle üretim ve hizmete dayanmayan her türlü iş ve eylemden sakınmak gerekir. Haram ile abad olunmaz, en basit eylem olan el kaldırınca kımıldayan dudaktan dökülen dua ve sıkılarak da olsa verdiğiniz sadakalarınız kabul olmaz. Toplumda dedektörcüler, sahte haritacılar ve sahte experler gibi emeksiz para kazanan (rantiye) sınıfının oluşmasına sebep olursunuz. Helal yoldan emekle üretmeyince tüketen bir toplum ortaya çıkar. Gariban ve bilinçsiz insanların hakkını çalmış olursunuz. Devlette ve toplumda hatta ailede sosyal sorunlar baş gösterir. Memleketin çalışmayan ve üretmeyenler yüzünden dışa bağımlı olması nasıl izah edilebilir?

Bu nedenlerle her yönü ile hatalı, yanlış, kötü davranış, haram ve hoş karşılanmayan definecilik belasına düşmemek için Allah'a gerçek manada inanarak emekle helal yoldan çalışmak, şüpheli kişi ve davranışlar-eylemlerden sakınmak, Allah'ın koyduğu helal-yaşam sınırlarını ihlal etmemek, az ile de yetinmek ve fazla malın (rızk hariç) burada-bu dünyada kalacağını bilmek ve peşinde ömür harcamamak, antik çağın firavunları gibi lüks ve gösterişli yaşam ve tüketim çılgınlığına kapılmamak şarttır. Haram yolla elde edilmiş mal varsa hak sahibine yani devlete teslim ederek bird aha yapmamak üzere tövbe etmek, aile-eş ve çocuklardan hellalık istemek, Allah'tan af ve bağışlanma dilemek, ve define uğruna bir çok alanda yıkım yapma hastalığına tekrar dönmek ve helal kazanç için çalışmak Müslüman'a yakışıandır, putperest-pagan kültürü sürdürmek değil.

KAYNAKÇA

- Akgün, M. R. (2012). Osmanlı Hukukunda Definelerin Mülkiyeti ve Vergilendirilmesi, *Tür Hukuku Tarihi Araştırmaları*, Sayı 13-14, 2012-Bahar/Güz, 59-81.
- Bommas, M. (2006). Die hieroglyphischen Texte auf dem Sarg des Tabnit (Arch. Museum Istanbul, InvNr. 800), Zur Vergesellschaftung und Performanz von Einzelsprüchen auf spätzeitlichen Särgen, *Orientalia* 75.1, 2006, 1-15.
- Colledge, S. L. (2015). *The Process of Cursing in Ancient Egypt*, The degree of Doctor in Philosophy Thesis, Liverpool University 2015.
- Gerner, E. (1941). Tymborychia, *ZRG* 61, 1941, 230-275.
- İbn Haldun, (2013). *Mukaddime 1-2.Cilt* (Yayına hazırlayan Arslan Tekin), İstanbul 2013.
- Kaplan, D. (2024). Toplumsal Bir Hastalığa Dönüşen Definecilik ve Gerçekler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, 3, 1097-1114.
- Lempidaki, K. (2019). Constructing Commemoration in Imperial Aphrodisias: the Case of Apollonios, *TYCHE Beiträge zur Alten Geschichte Papyrologie und Epigraphik* 34, 2019, 95-114.
- Malay, H. & Akıncı Öztürk, E. (2012). Four Funerary Curses Recording the Pisidian Gods of the Acıpayam Plain, *Epigraphica Anatolica*, 45, 2012, 89-72.
- Naiden, F.S. (2016). Contagious AΣEBEIA, *The Classical Quarterly*, 66.1, 2016, 59-74.
- Okuyan, M. Kur'an Tefsiri (kuranokuyan.com).
- Öğüş, E. (2017). The Sacrilegious Accursed and Tomb breaker, Sarcophagus Re-used at Aphrodisias, *Questions, Approaches, and Dialogues in Eastern Mediterranean Archaeology Studies in Honor of Marie-Henriette and Charles Gates* (Ed.E. Kozal vd), Münster 2017, 647-666.
- Özhan, T. & Yaman, H. (2019). A New Sarcophagus Inscription from Alexandria Troas, *Anadolu/Anatolia* 45, 113-127.
- Pizzi, A. D. (2011). Impiety in Epigraphic Evidence, *Kernos* 24, 2011, 59-76.
- Schnapp, A. (1996). *The discovery of the past, the origins of archaeology*, British Museum 1996.
- Trigger, B. G. (2006). *A History of Archaeological Thought*, Cambridge 2006.
- Winter, I. J. (2000). Babylonian Archaeologists of the(ir) Mesopotamian Past, *Proceedings of the First International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East. Rome, May 18th-23rd 1998*, P. Matthiae, A. Enea, L. Peyronel ve F. Pinnock (ed.), Rome, La Sapienza. 2, 1787-1800.
- Yaşa, F. & Açık, T. (2021). Güneşin Altında Yeni Bir Şey Yok: 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Define Hikâyeleri, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8.21, 315- 331.